

**Національна академія правових наук України
Державна наукова установа
«Інститут інформації, безпеки і права»**

ЗАТВЕРДЖЕНО
Директор ДНУ ПБП НАПрН України
В. Пилипчук
_____ 2024 ____ р.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

РОБОЧА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

підготовки аспірантів зі спеціальності 081 «Право»

Укладач: Короткий Т.Р.,
кандидат юридичних наук, доцент

Ухвалено Вченою радою
ДНУ ПБП НАПрН України
Протокол № 9 від 04.09.2024

Київ, 2024

Опис навчальної дисципліни

Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Загальні показники	Характеристика кредитного модуля
Галузь знань: 08 «Право»	Назва дисципліни, до якої належить кредитний модуль: «Актуальні проблеми міжнародного права»	Форма навчання: «Заочна»
Спеціальність: 081 «Право»	Кількість кредитів ECTS «4»	Статус кредитного модуля «II Вибіркова компонента»
-	Кількість модулів: «3»	Цикл, до якого належить кредитний модуль: «Навчальні дисципліни за напрямом дослідження»
		Рік підготовки: «2024-2025 н.р.»
Ступінь вищої освіти: «Доктор філософії»	Загальна кількість годин «120»	Лекції: «18 год.» Практичні: «18 год.»
		Самостійна робота аспіранта: «84 год.»
		Вид та форма семестрового контролю: «Залік»

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ КРЕДИТНОГО МОДУЛЯ

1.1. Вивчення дисципліни спрямоване на досягнення:

а) *загальноосвітньої мети:*

– підвищення міжнародної правосвідомості аспірантами та розуміння міжнародно-правових механізмів протидії агресії РФ проти України;

б) *науково-юридичної мети:*

– здобуття умінь і навичок ефективної імплементації міжнародного права в процесі захисту національних інтересів в умовах агресії РФ проти України;

– регулювання відносин, пов'язаних з міжнародним збройним конфліктом, зокрема захистом жертв війни та забезпечення невідворотності покарання за міжнародні злочини;

– здобуття необхідної науково-методологічної підготовки в сфері функціонування міжнародного правопорядку, яка забезпечує бачення проблем, пов'язаних з імплементацією міжнародно-правових норм, шляхів їх розв'язання, застосовуючи навички творчого креативного мислення та самовдосконалення свого професійного рівня;

– формування навичок прийняття рішень щодо вирішення проблем, пов'язаних із застосуванням міжнародного права, опанування навиків формування та обґрунтування власної правової позиції з розумінням особливостей функціонування міжнародно-правової системи;

в) *виховної мети:*

– формування відданості ідеям суверенності та незалежності України, захисту національних інтересів, невідчужуваності прав людини, демократії, справедливості та гуманності, примата міжнародного права, невідворотності покарання за міжнародні злочини.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Актуальні проблеми міжнародного права» є:

– оволодіння знаннями у сфері міжнародного права в умовах загроз та викликів міжнародному порядку з боку РФ;

– орієнтація в структурі та компонентах міжнародно-правової системи і механізмах імплементації міжнародного права;

– формування навичок застосування міжнародно-правових джерел та норм міжнародного права;

– оволодіння знаннями щодо предметної сфери міжнародного права та міжнародного правосуддя.

Згідно з вимогами освітньо-наукової програми навчальна дисципліна спрямована на формування таких **програмних компетентностей**:

Інтегральна компетентність (ІК) полягає у: здатності продукувати нові ідеї, розв'язувати комплексні проблеми професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності у сфері права, застосовувати методологію наукової та педагогічної діяльності, проводити власне наукове дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

Загальні компетентності (ЗК) зумовлюють:

ЗК01. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК02. Здатність розробляти наукові проекти та управляти ними.

ЗК04. Здатність усно і письмово презентувати результати власного наукового дослідження українською та іноземною мовами, глибоко розуміти іншомовні наукові та професійні тексти за напрямом досліджень.

Спеціальні(фахові) компетентності (СК):

СК01. Здатність планувати та виконувати оригінальні дослідження, досягати наукових результатів, які створюють нові знання у галузі права та дотичних до неї міждисциплінарних напрямках і можуть бути опубліковані у провідних наукових виданнях з права та суміжних галузей.

СК02. Здатність застосовувати методи правового і міждисциплінарного дослідження, виявляти їх евристичні можливості та межі, використовувати релевантний дослідницький інструментарій.

СК03. Здатність здійснювати науково-педагогічну діяльність у вищій освіті та проектах правничої освіти у системі освіти дорослих.

СК04. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми дослідницького характеру у сфері права та забезпечувати якість виконуваних досліджень; дотримання права інтелектуальної власності та стандартів академічної доброчесності.

СК05. Здатність моделювати оптимальні варіанти вирішення складних правових проблем, прогнозувати можливі наслідки їх реалізації.

СК06. Здатність здійснювати експертну діяльність у сфері права.

СК07. Здатність виявляти нові інституційні етичні виклики та етичні виклики в житті суспільства і пропонувати для них правові механізми розв'язання.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми аспіранти після засвоєння навчальної дисципліни «Актуальні проблеми міжнародного права» мають:

знати:

- роль та значення міжнародного права у сучасному міжнародному правопорядку;
- особливості функціонування міжнародно-правової системи;
- компоненти міжнародно-правової системи, їхню роль у забезпеченні міжнародного правопорядку;
- механізми імплементації міжнародного права;
- кризові явища в міжнародному праві та сучасні загрози міжнародному правопорядку;
- систему сучасного міжнародного правосуддя;
- концепції «правової війни» та її застосування Україною в умовах агресії РФ;
- категорії та принципи міжнародного гуманітарного права;
- основні механізми захисту осіб та об'єктів в міжнародному гуманітарному праві;
- систему джерел міжнародного гуманітарного права, застосованих в умовах міжнародного збройного конфлікту, спричиненого агресією РФ проти України;
- механізми міжнародної відповідальності держави за порушення імперативних норм міжнародного права, зокрема за агресію, геноцид та серйозні порушення міжнародного права;
- механізми міжнародно-кримінальної відповідальності індивіда та їх застосування в умовах міжнародного збройного конфлікту, спричиненого агресією РФ проти України;
- систему міжнародного кримінального правосуддя та її використання в умовах міжнародного збройного конфлікту, спричиненого агресією РФ проти України.

вміти :

- використовувати знання джерел міжнародного права для імплементації його норм та захисту національних інтересів України в умовах агресії РФ проти України;
- виявляти проблеми в національній правовій системі, пов'язані з невідповідністю нормам міжнародного права та усувати їх;
- орієнтуватися у системі міжнародного права, його джерелах та органах міжнародного правосуддя;
- застосовувати норми міжнародного права у практичній діяльності, зокрема під час міжнародного збройного конфлікту, спричиненого агресією РФ проти України та кваліфікації злочину агресії, воєнних злочинів, злочинів проти людяності та злочину геноциду;

досвід:

- визначення джерел міжнародного права та їх застосування для забезпечення національних інтересів України, захисту жертв війни та боротьби з безкарністю за міжнародні злочини.

Згідно з вимогами освітньо-наукової програми навчальна дисципліна спрямована на формування таких **програмних результатів навчання:**

ПРН01. Мати передові концептуальні та методологічні знання у сфері права і на межі предметних галузей, а також дослідницькі навички, достатні для проведення наукових і прикладних досліджень, отримання нових знань та здійснення інновацій.

ПРН03. Застосовувати у фаховій діяльності знання та розуміння системи права, історії світової та української правової думки, сучасної правової доктрини, а також основних напрямів та провідних тенденцій у розвитку права.

ПРН04. Формулювати і перевіряти гіпотези; використовувати для обґрунтування висновків належні аргументи, зокрема, результати теоретичного аналізу, прикладних досліджень, наявні наукові джерела; аналізувати досліджувану проблему з урахуванням широкого правового та загальносоціального контекстів.

ПРН05. Планувати і виконувати теоретичні та прикладні дослідження з права та дотичних міждисциплінарних напрямів з використанням сучасного наукового інструментарію, критично аналізувати результати власних досліджень і результати інших дослідників у контексті усього комплексу передових концептуальних і методологічних знань щодо досліджуваної проблеми з дотриманням стандартів академічної та професійної етики.

ПРН06. Розуміти загальні принципи та методи юридичної науки, а також методологію наукових досліджень, застосувати їх у власних дослідженнях у сфері права та у викладацькій практиці.

ПРН07. Застосовувати сучасні інструменти і технології пошуку, оброблення, аналізу й збереження даних та інформації, статистичні методи аналізу даних великого обсягу та складної структури, спеціалізовані програмне забезпечення, бази даних та інформаційні системи у науковій, викладацькій, правотворчій та правозастосовній діяльності.

ПРН10. Готувати правові висновки, пропозиції та рекомендації за результатами правового дослідження.

ПРН11. Здійснювати доктринальне тлумачення норм національного, міжнародного та права Європейського Союзу, здійснювати порівняльний аналіз правових явищ та процесів у різних правових системах.

Лекція викладається із застосуванням мультимедійних засобів навчання.

СТРУКТУРА КРЕДИТНОГО МОДУЛЯ

№ п/п	Найменування модулів	Розподіл годин за видами занять			
		Всього	Лекції	Практ. занят.	Сам. робота
1	2	3	4	5	6
Заліковий модуль 1. Міжнародне право та міжнародний правопорядок XXI ст.					
1.	Модуль 1. Міжнародно-правова система та її вплив на міжнародний правопорядок	6	1	1	4
2.	Модуль 2. Кризові явища в міжнародному праві та сучасні загрози міжнародному правопорядку	7	1	1	5
3.	Модуль 3. Міжнародне правосуддя та міжнародний правопорядок	6	1	1	4
4.	Модуль 4. Концепція « <i>lawfare</i> » та її застосування Україною в умовах агресії РФ проти України	8	1	1	6
Всього:		27	4	4	19
Заліковий модуль 2. Застосування міжнародного гуманітарного права					
5.	Модуль 1. Філософія та принципи міжнародного гуманітарного права	11	2	2	7
6.	Модуль 2. Захист осіб та об'єктів в міжнародному гуманітарному праві	13	2	2	9
7.	Модуль 3. Основні гарантії щодо поводження з військовополоненими та особливості їх застосування	13	2	2	9
8.	Модуль 4. Режим окупації в міжнародному гуманітарному праві та особливості його застосування під час міжнародного збройного конфлікту, спричиненого агресією РФ проти України	14	2	2	10
9.	Модуль 5. Роль компонентів Міжнародного Руху Червоного Хреста та Червоного Півмісяця у подоланні гуманітарних наслідків збройного конфлікту	14	2	2	10
Всього:		65	10	10	45
Заліковий модуль 3. Міжнародна відповідальність держави та індивіда					
10.	Модуль 1. Міжнародна відповідальність держави за порушення імперативних норм міжнародного права	8	1	1	6
11.	Модуль 2. Міжнародна кримінальна відповідальність індивіда та її застосування внаслідок агресії РФ проти України	9	1	1	7
12.	Модуль 3. Система міжнародного кримінального правосуддя та її використання в умовах агресії РФ проти України	11	2	2	7
Всього:		28	4	4	20
Разом:		120	18	18	84

ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

ЗАЛКОВИЙ МОДУЛЬ № 1. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА МІЖНАРОДНИЙ ПРАВОПОРЯДОК ХХІ СТ.

Модуль 1. Міжнародно-правова система та її вплив на міжнародний правопорядок

Співвідношення міжнародно-правової системи з національними правовими системами.

Основні компоненти міжнародно-правової системи. Роль держави в міжнародно-правовій системі. Місце та роль міжнародного права в регулюванні міжнародних відносин та забезпечені міжнародного правопорядку. Природа, сутність і склад міжнародних правовідносин.

Поняття системи і структури міжнародного права. Тенденції розвитку системи міжнародного права. Особливості джерел міжнародного права. Роль та значення основних принципів міжнародного права. Суб'єктна, просторова та предметна сфера дії міжнародного права. Поняття і сутність проблеми фрагментації міжнародного права.

Методичні вказівки до вивчення модуля 1

Опанування змісту даного модуля варто розпочати з усвідомлення того, що існує три види систем права - національні, притаманні державам; міжнародна; інтеграційні. Будь-яка система включає чотири компоненти: правова система (норми, інститути, галузі); інституції, які забезпечують функціонування правової системи; правопорядок; правова свідомість та правова культура. Міжнародно-правова система включає систему міжнародного права (міжнародно-правові норми, інститути, галузі), міжнародні органи та організації, міжнародні правовідносини та міжнародно-правову свідомість. Взаємодія всіх компонентів міжнародно-правової системи забезпечує міжнародний правопорядок та міжнародну законність.

Важливо усвідомлювати, що міжнародне право – це самостійна система права, що складається з юридично обов'язкових принципів і норм, які регулюють відносини між державами та іншими суб'єктами міжнародного права з метою забезпечення мирного співіснування та міжнародного співробітництва.

Використовуючи набуті знання при вивченні поняття та змісту міжнародно-правових категорій, аспірантам слід сприймати міжнародне право як горизонтальну систему права, заснована на рівності й незалежності її суб'єктів. У цьому полягає головна специфіка міжнародного права, його істотна відмінність від права національного. Суб'єкти міжнародного права виступають не тільки носіями прав та обов'язків, але і створюють, здійснюють та самостійно контролюють реалізацію міжнародно-правових норм. У міжнародному праві відсутній будь-який наддержавний орган міжнародної правотворчості та примусу.

Вивчаючи основні принципи міжнародного права, аспірантам необхідно звернути увагу що особливістю сучасного міжнародного права є наявність імперативних норм міжнародного права (*jus cogens*), які є обов'язковими для суб'єктів міжнародного права незалежно від того, погодилися вони на створення та існування цих норм чи ні. Питання юридичної сили міжнародного права виникає через відсутність примусу до виконання його норм. Проблема обов'язкової сили міжнародного права пов'язана з поглядом на його природу. Прихильники школи природного права вбачають джерело обов'язкової сили в законах природи, в людському розумі або ж в божественній силі. Представники позитивістської школи джерелом обов'язкової сили міжнародного права вважають угоду держав.

Сутність міжнародного права полягає у неможливості примусити суб'єкта до

виконання норм, згоду на обов'язковість яких він не надав. Тому юридична сила міжнародного права вбачається в узгодженні воль держав, згоді міжнародного співтовариства в цілому на добросовісне виконання зобов'язань за міжнародним правом.

Суб'єктна сфера дії міжнародного права охоплює держави, міжнародні міждержавні організації, нації та народи, що борються за національне визволення, та державоподібні утворення. Інколи специфічну міжнародну правосуб'єктність визнають за фізичними особами або транснаціональними компаніями. Об'єктна сфера міжнародного права включає коло міжнародних (міждержавних) відносин, що підпадають під його регулювання.

Слідування аспірантів таким рекомендаціям забезпечить гарантію опанування знань про функціонування міжнародного права та створить переконливі можливості для розширення світогляду та формування професійної міжнародної правосвідомості.

Питання:

1. Компоненти міжнародно-правової системи.
2. Структура системи міжнародного права.
3. Сутність міжнародного права.
4. Значення основних принципів міжнародного права.
5. Особливості норм міжнародного права.
6. Суб'єктна, просторова та предметна сфера дії міжнародного права.
7. Фрагментація міжнародного права.
8. Міжнародно-правове регулювання та міжнародний правопорядок.

Рекомендована література: [1, 14-22, 44, 45].

Модуль 2. Кризові явища в міжнародному праві та сучасні загрози міжнародному правопорядку

Поняття та сутність міжнародного правопорядку. Поняття міжнародної законності. Співвідношення міжнародної законності та міжнародного правопорядку. Панування міжнародного права у міжнародних відносинах.

Поняття кризи соціальних систем. Кризові явища в міжнародному праві. Нігілістичне ставлення до міжнародного права. Співвідношення кризи міжнародного права та міжнародних відносин.

Сучасні загрози міжнародному правопорядку. Агресія РФ як загроза міжнародному правопорядку.

Методичні вказівки до вивчення модуля 2

Беручись до вивчення теми важливо визначити зміст категорії міжнародний правопорядок, як стан фактичної впорядкованості міжнародних відносин, який відображає реальне, практичне здійснення вимог міжнародної законності та міжнародного права. Він характеризується єдністю, організованістю, злагодженістю і сталістю міжнародних відносин. Для міжнародного правопорядку притаманні визначеність змісту міжнародних відносин, узгодженість, гармонійність, забезпеченість та системність міжнародних правовідносин, при цьому, динамізм і можливість цілеспрямованих змін.

Міжнародне право є передумовою міжнародного правопорядку. Без міжнародного права немає міжнародного правопорядку. Міжнародне право надає міжнародному правопорядку юридичні характеристики (властивості). Система міжнародного права визначає систему міжнародного правопорядку. Міжнародний правопорядок складається з двох основних засад – права і порядку. Міжнародний порядок може мати як правовий, так і не-правовий характер. Неправова частина міжнародного порядку є основою функціонування інших систем управління (крім міжнародного права) у міжнародних відносинах. Отже,

міжнародний правопорядок є лише частиною міжнародного порядку.

Слід мати на увазі, що в міжнародному праві існують кризові явища, які несуть загрозу сучасному міжнародному правопорядку. Під кризою в соціальних науках розуміють гостру форму прояву соціальних протиріч, яка робить неможливим стабільний, стійкий розвиток суспільства або його важливих підсистем. Розглядаючи право загалом, і міжнародне право зокрема, як нормативні підсистеми соціальної системи (системи міжнародних відносин), зазначимо, що криза нормативної підсистеми наявна у випадку відсутності стабільності і стійкості саме в рамках цієї підсистеми – міжнародного права. Що стосується міжнародного права, то загалом після Другої світової війни – це стабільна міжнародно-правова система, яка має стійку тенденцію до вдосконалення та розвитку. Наявність кризи міжнародного права саме в період світових війн тільки підтверджує її загальне визначення як стану дезорганізації системи, зокрема, системи міжнародного права, та неможливість виконувати свої функції.

Кризу сучасного міжнародного права найчастіше уособлюють з неможливістю міжнародного права врегулювати кризові явища в міжнародних відносинах, що, на нашу думку, рівнозначно його повній неефективності. З огляду на це виникає питання про відповідність міжнародного права міжнародним відносинам і про потенційну можливість їх урегулювати.

Розглядаючи міжнародне право із застосуванням системно-структурного підходу, аспіранту слід зважити на те, що міжнародне право лише один, найефективніший, але не абсолютний, нормативний регулятор міжнародних відносин. Абсолютизація міжнародного права, його ефективності докорінно суперечить природі міжнародних відносин як таких, і природі самого міжнародного права, яке є результатом компромісу, узгодженої волі держав, що свідчить про уже наявні протиріччя.

При вивченні ролі міжнародного права у міжнародних відносинах, слід мати на увазі, що головна проблема нівелювання ролі міжнародного права, визначення його стану як «хронічної кризи» полягає в уособленні міжнародного права з міжнародними відносинами. Спроба необґрунтовано покласти на нього всі гріхи недосконалої та архаїчної міжнародної системи, з одного боку, і нерозуміння відмінності міжнародного права від внутрішньодержавного, з іншого, є спробою оцінки міжнародного права з позицій і за критеріями внутрішньодержавного права, безсумнівно нормативно-правових явищ, що їх об'єднує, але які мають різну сутність і природу.

Більшість юристів визнають як аксіому існування сучасного міжнародного права, що виникло після Другої світової війни, яке уособлює новий період у розвитку міжнародного права. Однак за цей період світ пережив значну кількість глобальних і регіональних криз, перебував на порозі ядерної війни в період Карибської кризи, і при цьому міжнародне право досить ефективно виконувало свою роль регулятора міжнародних відносин в межах, визначених цими міжнародними відносинами. Вимагати від міжнародного права більшого – означає ігнорувати його договірну природу, його похідний характер від міжнародних відносин, ту особливість, яка принципово відрізняє міжнародне право від права внутрішньодержавного. При цьому, у другій половині ХХ ст. міжнародне право значною мірою еволюціонувало й отримало ефективніші механізми запобігання порушень, включаючи систему міжнародного правосуддя та міжнародної кримінальної юстиції. Важлива функція міжнародного права полягає в тому, що воно є індикатором неправомірної поведінки, – і саме закріплення основоположних принципів міжнародного права, елементів міжнародних злочинів свідчить про його цивілізаційну цінність.

Однак, справді, саме по собі міжнародне право не може запобігти виникненню кризи міжнародних відносин, як і не змогло перешкодити початку Першої та Другої світових воєн, багатьох збройних конфліктів протягом ХХ ст. Відповідальність за це несе міжнародне співтовариство, а не міжнародне право.

Якщо міжнародне право в якийсь момент перебуває у кризі, то логічно припустити наявність у нього докризового стану, тобто «золотої доби» міжнародного права. Підхід,

згідно з яким міжнародне право є у кризі тому, що воно менш ефективне, а точніше, інше ніж національне право, безпідставний – за такою логікою цивільне право перебуває у кризі порівняно з кримінальним і т.п. Тобто критерії ефективності в міжнародному права свої, і стверджувати про кризові явища в ньому можна або в ретроспективі, або порівнюючи окремі галузі та інститути з використанням методології визначення ефективності саме міжнародно-правових явищ. Ми не можемо погодитися з тезою, що в ситуації гострої міжнародної кризи міжнародне право відходить на задній план, навпаки, воно стає тим останнім шансом, за яким йде хаос і беззаконня: *inter arma silent leges*. Однак і на випадок війни існують застосовні норми міжнародного права – міжнародного гуманітарного права, порушення яких призводить до міжнародно-правової і міжнародної кримінальної відповідальності фізичних осіб.

Саме інституційні механізми пошуку вирішення кризи, які втілено в ті чи інші правові форми, є запорукою значущості міжнародного права. Його базові положення – це орієнтири пошуку рішень в установлених міжнародним правом межах правомірності. **Тому, при опрацюванні матеріалу навчального модуля саме ці наріжні положення не повинні залишитися поза увагою аспірантів.**

Питання:

1. «Міжнародний правопорядок» та «міжнародна законність» у системі міжнародно-правових категорій.
2. Гарантія міжнародної законності.
3. Концепція панування права у міжнародних відносинах.
4. Кризові явища в міжнародному праві.
5. Вплив світових війн на міжнародний правопорядок.
6. Сучасні загрози міжнародному правопорядку.
7. Агресія РФ проти України та міжнародний правопорядок.

Рекомендована література: [1, 28, 41, 42, 43, 44, 45].

Модуль 3. Міжнародне правосуддя та міжнародний правопорядок

Загальна характеристика системи міжнародного правосуддя. Становлення системи міжнародного правосуддя. Система міжнародного правосуддя та сучасний міжнародний правопорядок.

Види міжнародних судових установ. Загальні, спеціалізовані та регіональні міжнародні судові установи.

Юрисдикція міжнародних судових установ. Принципи діяльності міжнародних судових установ.

Вплив рішень міжнародних судових установ на міжнародний правопорядок. Захист національних інтересів України у міжнародних судових установах.

Методичні вказівки до вивчення модуля 3

Слід мати на увазі, що система міжнародного правосуддя складається з окремих, незалежних один від одного міжнародних судів або арбітражів. Суд – постійний, арбітраж утворюється для розгляду конкретної справи, а склад арбітрів у ньому кожного разу новий.

Можна виокремити декілька груп міжнародних судів.

Перша – це група класичних міждержавних судів, які розглядають спори між

державами. Спир між державами щодо дотримання, використання, застосування норм міжнародного права – класичний міжнародний спір.

До цієї групи належать наступні міжнародні суди та трибунали: МС ООН (Міжнародний Суд ООН); Міжнародний трибунал з морського права; Арбітражний трибунал, створений відповідно додатку сьомому до Конвенції ООН з морського права; Орган з вирішення спорів СОТ (Світова організація торгівлі).

Зараз в усіх цих судах та арбітражах розглядаються міждержавні спори між Україною та РФ. У тому числі в ЄСПЛ, бо окрім індивідуальних скарг він може розглядати спори між державами щодо порушення Європейської конвенції з прав людини. Як раз рішення ЄСПЛ щодо прийнятності винесено по міждержавному спору України та Нідерландів проти росії у січні 2023 р.

Друга група – міжнародні суди з прав людини. Взагалі їх три, вони розглядають позови індивідів проти держави і діють на регіональному рівні – це Європейський, Міжамериканський та Африканський суди з прав людини. В ЄСПЛ окрім міждержавних спорів між Україною та РФ розглядаються численні позови індивідів у контексті міжнародного збройного конфлікту, спричиненого агресією РФ проти України. Ці позови подані або проти України, або проти РФ, або проти двох держав.

Також варто пам'ятати, що РФ виключена з РС, що припинило її участь у ЄСПЧ з осені 2022 року, але рішення щодо справ, які зараз у ЄСПЧ будуть розглянуті та по ним буде винесене рішення.

Третя група – Міжнародні кримінальні суди та трибунали. Вони створюються для притягнення до міжнародної кримінальної відповідальності індивідів. В історії людства їх існувало п'ять: Нюрнберзький трибунал, або Міжнародний військовий трибунал, Міжнародний військовий трибунал для Далекого Сходу, також відомий як Токійський процес, Міжнародний кримінальний трибунал щодо Югославії, Міжнародний трибунал щодо Руанди та нині діючий Міжнародний кримінальний суд. Всі вони створювалися на різній правовій основі, але всі мали одну мету і юрисдикцію щодо міжнародних злочинів. Перші чотири були тимчасові, створені щодо конкретної ситуації, п'ятий – постійний, його юрисдикція поширюється на злочини, які можуть бути скоєні. Міжнародний кримінальний суд створений на основі Римського статуту, ухваленого у 1998 році на міжнародній конференції.

Саме зараз доречно відповісти на питання щодо осіб, які притягувалися до кримінальної відповідальності перш за все міжнародними кримінальними трибуналами та судами.

Ще одна група судів - так звані змішані, або гібридні суди. Це суди, які об'єднують в собі елементи національного та міжнародного щодо механізму створення, складу суддів та прокурорів, застосовного законодавства. Приклади – Надзвичайний трибунал в Камбоджі, Спеціальний суд для Сьєрра-Леоне, Спеціальні судові палати в Косово. Вони всі різні, водночас всі змішані, або інтернаціоналізовані. У 2022-2023 році лунали пропозиції щодо створення замість Спеціального трибуналу спеціальної палати у Верховному суді України по розгляду злочину агресії із залученням іноземних судів – тобто змішаного суду.

В міжнародних судах відбуваються спори та провадження у контексті агресії РФ проти України. Щодо МС ООН – наразі він розглядає один спір України проти РФ за трьома конвенціями.

Спір щодо порушення РФ Конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму (щодо Сходу України) та Конвенції про ліквідацію усіх форм расової дискримінації (щодо тимчасово окупованого Криму). В цьому спорі МС ООН визнав юрисдикцію та призначив тимчасові заходи за Конвенцією про ліквідацію усіх форм расової дискримінації, а за Конвенцією про боротьбу з фінансуванням тероризму тільки визнав юрисдикцію, розглянув його по суті та виніс рішення 31 січня 2024 року.

Розгляд цієї справи тривав з 16 січня 2017 року, тобто 7 років. Причини – процедури в суді, наприклад кожній стороні дається 9 місяців на підготовку меморандуму. А таких

меморандумів по два для кожної сторони. Друга значний обсяг доказів. Третя – необхідність обґрунтування юрисдикції. Тобто, це також відповідь щодо термінів розглядів у міжнародних судах.

Другий спір – щодо звинувачень у вчиненні геноциду відповідно до Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього. МС ООН в березні 2022 року призначив тимчасові заходи, унікальні в міжнародно-правовій практиці, та практично кваліфікував дії РФ як агресію. 2 лютого 2024 року МС ООН визнав юрисдикцію по цьому спору.

ЄСПЛ також розглядає декілька міждержавних справ між Україною та РФ, вони стосуються як тимчасово окупованого Криму, так і тимчасово окупованих територій на Сході України. Незважаючи на те, що росія виключена з Ради Європи, ці спори в ЄСПЛ будуть розглянуті і по ним буде рішення. Після 24 лютого 2022 р. Україна також звернулася в ЄСПЛ щодо порушень росією Європейської конвенції з прав людини та основоположних свобод. Україна звинувачує росію у порушенні цілої низки прав, зафіксованих у Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. У позові йдеться про масові та серйозні порушення прав людини, вчинені РФ у ході військових дій на території України. Документ стосується «кричущих» порушень РФ прав людини на початковому етапі російського вторгнення, з 24 лютого до 7 квітня 2022 р.

Питання:

1. Етапи розвитку системи міжнародного правосуддя.
2. Класифікація міжнародних судів та трибуналів.
3. Судочинство у Міжнародному Суді ООН.
4. Система органів з розгляду морських спорів у Конвенції ООН з морського права 1982 р. та їхній вплив на міжнародний правопорядок.
5. Система та юрисдикція міжнародних кримінальних судів та трибуналів.
6. Система та юрисдикція міжнародних судів з прав людини.
7. Сутність та види міжнародних арбітражів.

Рекомендована література: [10, 30, 32, 46, 47, 51-57].

Модуль 4. Концепція «*lawfare*» та її застосування Україною в умовах агресії РФ

Концепція «*lawfare*». Види «*lawfare*». Мета «*lawfare*». Засоби «*lawfare*». Значення та необхідність «*lawfare*». «*Lawfare*» між Україною та РФ. Аналіз звернень України до Міжнародного суду ООН. Аналіз звернень України до механізмів, передбачених Конвенцією ООН з морського права 1982 р. Аналіз звернень України до Органу з вирішення спорів Світової організації торгівлі. Аналіз звернень України до Європейського суду з прав людини. Аналіз розслідування ситуації в Україні Міжнародним кримінальним судом. Міжнародний інвестиційний арбітраж як засіб «правової війни» між Україною та РФ. «Правова війна» у національних судах України. «Правова війна» між Україною та РФ у національних судах інших держав.

Методичні вказівки до вивчення модуля 4

При вивченні змісту даної теми доречно знати, що «*lawfare*» («правова війна»), цілеспрямоване використання правових систем та інституцій для досягнення військових та політичних цілей. Зокрема, «*lawfare*» є невід’ємною рисою протидії агресії РФ проти України. Україна подала заяви до МС ООН, Європейського суду з прав людини,

Міжнародного трибуналу з морського права, Органу з вирішення спорів СОТ, триває розслідування Міжнародного кримінального суду (МКС), вимоги щодо компенсацій активів РФ та запровадження санкційних механізмів.

Ця стратегія «правової війни» дозволила посилити міжнародно-правову обґрунтованість заяв і вимог України щодо міжнародно-правової протиправності дій російської федерації, делегітимізувати її дії та військово-політичне керівництво РФ, юридично обґрунтувати запровадження санкційних механізмів, надати юридичне обґрунтування підтримці партнерів, завдати політичну та економічну шкоду РФ.

Використання Україною міжнародно-правових інструментів на протидію агресії РФ та несення останньою міжнародної відповідальності матиме значний вплив на розвиток доктрини і практики «*lawfare*», перспективи використання міжнародно-правових інструментів для протистояння агресії і подальшого розвитку міжнародного права.

Застосування окремих міжнародно-правових інструментів під час війни не є новим для міжнародних відносин. Однак, як сучасна концепція «*lawfare*» сформована у XXI столітті. У 2001 році тодішній полковник Чарлі Данлеп стверджував, що право стане частиною сучасної війни, і ввів термін «*lawfare*» в американську правову доктрину. Головним прикладом Данлепа були живі щити, які насильницькі недержавні організації використовували проти очолюваних США сил в Іраку та Афганістані. Через двадцять років, визнаючи, що застосування «*lawfare*» стало більш витонченим і розповсюдженим, Джилл Голдензіл визначила «*lawfare*» як цілеспрямоване використання права проти конкретного супротивника з метою досягнення конкретної стратегічної, оперативної чи тактичної мети, або послаблення легітимності конкретних стратегічних, оперативних чи тактичних цілей супротивника, або для посилення легітимності своїх власних дій.

При вивченні ролі «правової війни» у міжнародних відносинах, слід мати на увазі, що тактика української «правової війни» охоплює юридичну, психологічну та інформаційну сфери війни, що розгортається далеко за межами поля бою. Український тристоронній підхід до судової системи використовує міжнародне право, міжнародне приватне право та національні системи правосуддя для несення росією міжнародної відповідальності за порушення норм міжнародного права проти України, притягнення до кримінальної відповідальності представників Росії за міжнародні злочини.

Перемоги України в «правовій війні» вже принесли їй деякі здобутки. Кожного дня, коли росія продовжує воювати, вона порушує обов'язкове рішення міжнародного суду. Кожна українська юридична перемога задає стандарт, який може слугувати основою для інших правових і дипломатичних дій. Триваюче розслідування МКС може стримати деякі російські сили від скоєння звірств. Законодавство України може підірвати легітимність Росії та дати міжнародному співтовариству більше підстав схвалити санкції чи інші форми міжнародно-правової відповідальності проти Росії та російських посадовців. Спроби Росії захистити себе також показують, що вона все ще дбає про власну легітимність в очах світу.

Українська «правова війна» може згодом окупитися в грошовому плані. Міжнародні суди можуть присудити Україні компенсацію на додаток до мільярдів, які вона вже отримала від арбітражів. Незважаючи на те, що росія може не погодитися платити, судові рішення можуть бути виконані в юрисдикціях, де росія має активи, окремі від власності, яка має дипломатичний імунітет, включаючи власність, що належить російським посадовцям або таємно належить її розвідувальній службі. Правові перемоги України також можуть стати основою для можливих репарацій. На відміну від санкцій, судові дії можуть допомогти компенсувати збитки особам, які найбільше постраждали від військових дій Росії.

Розглядаючи міжнародне право із застосуванням системно-структурного підходу, аспіранту слід зважити на те, що «правова війна», яка зараз відбувається між Росією та Україною, ймовірно, стане нормою. Оскільки прецедентна, фінансова та репутаційна цінність «правової війни» України збільшується, «правова війна» може мати значний вплив на результат війни. Кожне додаткове судове провадження делегітимізує справу Путіна та посилює міжнародні зусилля щодо санкцій проти Росії. Після вторгнення 2022 року Росія

втратила багатьох адвокатів, і її здатність оскаржувати ці справи може бути ослаблена на значний час. Таким чином, Україна має можливість перехопити та зберегти ініціативу в правовій сфері та просувати свої стратегічні цілі. Юридичні битви триватимуть ще довго після закінчення бойових дій.

«Правова війна» між Росією та Україною створить правові та історичні прецеденти для використання права до, під час і після збройного конфлікту. Успішна українська «правова війна» може зміцнити міжнародний правопорядок.

Слідування аспірантів таким рекомендаціям забезпечить гарантію опанування знань про суть і значення «правової війни» та створить переконливі можливості для розширення світогляду та формування професійної міжнародної правосвідомості.

Питання:

1. Стан розгляду справ України проти РФ у МС ООН.
2. Стан розгляду справ України проти РФ, передбачених Конвенцією ООН з морського права 1982 р.
3. Стан розгляду справ України проти РФ в Органі з вирішення спорів СОТ.
4. Стан розгляду справ України проти РФ в Європейському суді з прав людини.
5. Стан розгляду справ проти РФ за позовами українських інвесторів у міжнародних інвестиційних та комерційних арбітражах.
6. Вплив «правової війни» України та РФ на подальший розвиток міжнародного права.

Рекомендована література: [2, 10, 11, 12, 13].

ЗАЛКОВИЙ МОДУЛЬ № 2. МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО ТА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ ЩОДО МІЖНАРОДНОГО ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Модуль 1. Філософія та принципи міжнародного гуманітарного права

Філософія міжнародного гуманітарного права. Поняття та сутність міжнародного гуманітарного права. Принципи гуманності та військової необхідності.

Становлення й розвиток міжнародного гуманітарного права. Міжнародне гуманітарне право в системі міжнародного права. Співвідношення міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини.

Джерела міжнародного гуманітарного права, що застосовуються до збройного конфлікту. Імплементация міжнародного гуманітарного права в Україні.

Застосування міжнародного гуманітарного права. Сфера дії міжнародного гуманітарного права. Учасники збройного конфлікту.

Методичні вказівки до вивчення модуля 1

Вивчення змісту даної теми слід розпочати з усвідомлення того, що міжнародне гуманітарне право – це галузь міжнародного права, головна мета якої полягає в обмеженні насильства у період збройного конфлікту.

За своєю сутністю міжнародне гуманітарне право (МГП) у цілому і кожна його норма зокрема є компромісом між двома протилежностями – гуманністю і військовою необхідністю. МГП є можливим тою мірою, якою досягнуто баланс між ними.

Принцип військової необхідності припускає застосування сили в межах, необхідних для досягнення законної мети конфлікту. Принцип гуманності забороняє заподіяння страждань і ушкоджень, заподіяння шкоди, які не є необхідними для досягнення законної мети конфлікту.

Законна мета збройного конфлікту – підпорядкування противника власній волі, якомога швидке повне або часткове підпорядкування ворога з мінімальним витрачанням людських та інших ресурсів.

Тому тотальна війна є протиправною з точки зору МГП і всього міжнародного права. Протиправними є й дії, які виходять за рамки мети збройного конфлікту, а юридичним відображенням цієї протиправності є заборона цих дій МГП. Принцип воєнної необхідності допускає застосування сили лише такою мірою і такого характеру, які необхідні для досягнення законної мети конфлікту. Все, що виходить за рамки законної мети конфлікту, є протиправним і заборонено МГП.

Лише в результаті компромісу між гуманністю та військовою необхідністю стає можливим існування МГП як правил поведінки, обов'язкових для сторін збройного конфлікту. Ці два принципи лежать в основі МГП, яке за суттю є результатом єдності й боротьби цих принципів, що регулюють ведення збройного конфлікту. Баланс цих двох принципів є підґрунтям всіх норм МГП.

По суті, МГП стоїть на варті людяності, є відображенням принципу гуманності в кожній своїй нормі, обмежуючи військову необхідність рамками, встановленими державами. Будь-який дисбаланс між цими двома принципами або робить неможливою війну, або веде до тотальної війни, забороненої міжнародним правом.

Тому будь-яка норма МГП – це результат конкретизації загального принципу гуманності та його похідних, адаптованих до умов збройного конфлікту принципів МГП – принципів розрізнення, пропорційності (сумірності), вжиття запобіжних заходів під час нападу, заборони заподіяння надмірних ушкоджень і зайвих страждань.

Як юридичне явище, МГП міститься в конкретних правових джерелах – міжнародних договорах і міжнародно-правових звичаях.

До найбільш важливих міжнародних договорів належать чотири Женевські конвенції про захист жертв війни від 12 серпня 1949 року: Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях; Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі; Конвенція про поводження з військовополоненими; Конвенція про захист цивільного населення під час війни. А також Додаткові протоколи до них 1977 та 2005 року: Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року; Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол II), від 8 червня 1977 року; Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується прийняття додаткової відмітної емблеми (Протокол III) від 8 грудня 2005 року. Ці конвенції, укладені свого часу в Женеві, утворюють так зване «право Женеві», направлене **на захист жертв війни**.

Історично від нього відокремлюють «право Гааги», яке здебільш стосується **обмеження засобів і методів ведення війни**: Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі (1907) з Положенням про закони і звичаї війни на суходолі; Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту (1954); Конвенція про заборону розробки, виробництва та накопичення запасів бактеріологічної (біологічної) і токсинної зброї та про їх знищення (1972); Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію (1980); Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї

та про її знищення (1993), Конвенція про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їх знищення (1997).

Міжнародно-правові звичаї містять більш загальні, менш деталізовані правила захисту жертв війни. Норми міжнародно-правових звичаїв, на відміну від норм міжнародних договорів, – це не писані норми, а створені усталеною практикою держав правила поведінки, які стали обов'язковими. Звичаєві норми міжнародного гуманітарного права систематизовані Міжнародним Комітетом Червоного Хреста у документі з відповідною назвою. Ці норми мають загальнообов'язковий характер, не потребують формального приєднання та поширюються на кожного учасника збройного конфлікту, в тому числі недержавного.

МГП застосовується лише у разі збройного конфлікту. В інших ситуаціях насильства (порушення громадського порядку, внутрішня напруженість, внутрішній безлад) МГП не застосовується.

Розрізняють два види збройного конфлікту – міжнародний і неміжнародний. Міжнародний збройний конфлікт має місце між державами. До міжнародного збройного конфлікту належить і окупація, незалежно від того, чи зустріла вона збройний опір.

Неміжнародний збройний конфлікт відбувається на території однієї держави, між збройними силами держави та антиурядовими силами або між збройними групами.

Міжнародний збройний конфлікт, викликаний агресією Росії проти України, почався з тимчасової окупації Криму. Саме так кваліфікує окупацію – навіть без збройного спротиву, стаття друга, спільна для Женевських конвенцій про захист жертв війни.

З 19 лютого 2014 року **почався відлік** міжнародного збройного конфлікту між Росією та Україною, що включає окупацію Криму, військові дії на Сході України, тимчасову окупацію окремих районів Донецької та Луганської областей України.

Повномасштабна агресія Росії проти України з 24 лютого дві тисячі 2022 року - це новий етап цього міжнародного збройного конфлікту.

До різних видів збройних конфліктів застосовується і різний обсяг норм МГП. Тому значення класифікації певного збройного конфлікту полягає у визначенні обсягу норм МГП, що застосовуються до нього. До міжнародного збройного конфлікту застосовуються усі чотири Женевські конвенції про захист жертв війни та I Додатковий протокол до них. До неміжнародних збройних конфліктів застосовується значно менший обсяг договірних норм – спільна ст. 3 Женевських конвенцій про захист жертв війни та II Додатковий протокол до них.

Спільна ст. 3 Женевських конвенцій про захист жертв війни ще має назву «мінімальний гуманітарний стандарт», бо вона містить перелік основних правил, які повинні застосовуватися у будь-якому збройному конфлікті.

Більшість норм звичаєвого міжнародного гуманітарного права застосовується до двох видів конфліктів.

Обов'язок забезпечити дотримання норм МГП (як норм міжнародних договорів, так і норм звичаєвого МГП) покладається на державу. Саме держави зобов'язані забезпечити дотримання МГП всіма суб'єктами, які перебувають під їхньою владою, і насамперед збройними силами.

Дотримуватися МГП зобов'язані всі сторони та учасники збройного конфлікту – і агресор, і жертва агресії, і збройні сили держави, і різноманітні неурядові збройні групи.

У разі порушення МГП супротивником інша сторона не має права відмовитись від дотримання обов'язкових для неї норм МГП.

Питання:

1. Історичний розвиток міжнародного гуманітарного права.
2. Принципи міжнародного гуманітарного права.
3. Сфера дії міжнародного гуманітарного права.
4. Джерела міжнародного гуманітарного права.
5. Учасники та жертви збройного конфлікту.
6. Класифікація збройного конфлікту, спричиненого агресією РФ проти України.
7. Імплементация норм міжнародного гуманітарного права.

Рекомендована література: [2, 8, 9, 36, 40].

Модуль 2. Захист осіб та об'єктів в міжнародному гуманітарному праві

Принцип розрізнення щодо осіб та об'єктів. Визначення військової цілі. Визначення комбатанта. Привілея комбатанта. Заборона нападу на цивільних осіб та об'єкти. Невибіркові напади.

Зміст та застосування принципу пропорційності. Принцип вжиття запобіжних заходів та його застосування.

Заборона засобів та методів ведення війни.

Методичні вказівки до вивчення модуля 2

Під час вивчення цієї теми зверніть увагу на те, що існують три основні принципи МГП, які регламентують здійснення військових операцій, тобто ведення воєнних дій стороною у збройному конфлікті: принцип розрізнення; принцип пропорційності/сумірності; принцип прийняття запобіжних заходів. Вони призначені для захисту цивільних осіб від наслідків воєнних дій.

Окрім цих принципів, існує заборона заподіяння зайвих ушкоджень або страждань, яка захищає комбатантів й інші законні цілі нападу.

Ці положення містяться у джерелах МГП, які регулюють ведення військових дій. Наприклад, Норма 1 Звичаявого міжнародного гуманітарного права носить назву «Розрізнення між цивільними особами та комбатантами», та входить до розділу «Принцип розрізнення». У ДП I принцип міститься у ст. 48. Основна норма: «Для забезпечення поваги й захисту цивільного населення та цивільних об'єктів сторони, що перебувають у конфлікті, повинні завжди розрізняти цивільне населення й комбатантів, а також цивільні й воєнні об'єкти та відповідно спрямовувати свої дії тільки проти військових об'єктів».

Принцип розрізнення вимагає, щоб сторони у збройному конфлікті завжди проводили розрізнення між цивільними особами і цивільними об'єктами, з одного боку, і комбатантами та військовими об'єктами з іншого. Сторона в збройному конфлікті може здійснювати напад тільки на комбатантів або військові об'єкти. Принцип розрізнення закріплений у ст. 48 ДП I та нормі 1 Звичаявого міжнародного гуманітарного права.

Цивільне населення як таке, а також окремі цивільні особи не повинні бути об'єктом нападів. Заборонено акти насильства чи загрози насильства, що мають головною метою тероризувати цивільне населення.

Але цивільні особи користуються захистом від нападу, за винятком окремих випадків і на такий період, поки вони беруть безпосередню участь у воєнних діях.

Напади повинні бути суворо обмежені військовими об'єктами і не можуть спрямовуватися проти цивільних об'єктів.

Що стосується об'єктів, то військові об'єкти обмежуються тими об'єктами, які в силу свого характеру, розташування, призначення або використання здійснюють ефективний внесок у військові дії і повне або часткове руйнування, захоплення чи нейтралізація яких, за існуючих у

даний момент обставин, дає певну військову перевагу.

Похідним від принципу розрізнення є заборона нападів невибіркового характеру:

- нападів, які не спрямовані на конкретні військові об'єкти (наприклад, стрілянина в різні боки, чи не спрямована на конкретний військовий об'єкт і, тим самим, яка загрожує безпеці цивільних осіб);
- нападів, при яких застосовуються методи або засоби ведення воєнних дій, які не можуть бути спрямовані на конкретні військові об'єкти;
- нападів, при яких застосовуються методи або засоби ведення воєнних дій, наслідки яких не можуть бути обмежені.

Принцип пропорційності (сумірності) забороняє напад, який, як очікується, одночасно спричинить за собою втрати життя серед цивільного населення, поранення цивільних осіб і шкоду цивільним об'єктам, які були б надмірними щодо конкретної і безпосередньої військової переваги, яку передбачається отримати.

Цей принцип означає, що конкретна і безпосередня військова перевага, здобута в результаті військової операції, повинна переважати шкоду, завдану в її ході цивільним особам та цивільним об'єктам.

Ідеться не про цілеспрямований напад на цивільних осіб чи цивільні об'єкти, що є забороненим згідно з принципом розрізнення, а про ризик випадкової шкоди цивільним особам та/або об'єктам.

Згідно з принципом прийняття запобіжних заходів, сторона, що здійснює напад, повинна зробити все можливе, щоб упевнитися в тому, що об'єкти нападу є військовими об'єктами. Вона повинна обрати такі засоби і методи нападу, які дозволять уникнути випадкових втрат серед цивільного населення і випадкової шкоди цивільним об'єктам або, хоча б, звести їх до мінімуму.

Вона повинна утримуватися від нападу, якщо здасться очевидним, що викликані ним втрати або шкода будуть надмірними по відношенню до конкретної і безпосередньої військової переваги, яку передбачається отримати.

Повинно бути зроблено ефективне попередження про напади, які можуть від яких може постраждати цивільне населення, за винятком випадків, коли обставини цього не дозволяють (необхідність раптового нападу). Також повинні вжитися запобіжні заходи для захисту населення від наслідків нападів (вибір зброї, зокрема високоточної, вибір часу нападу та інше).

Заборонено застосовувати зброю, снаряди і матеріали, а також методи ведення війни, які можуть завдати надмірних ушкоджень або спричинити зайві страждання.

Питання:

1. Принцип розрізнення щодо осіб та об'єктів.
2. Визначення та критерії комбатанта. Привілея комбатанта.
3. Визначення та наслідки безпосередньої участі цивільних осіб у збройному конфлікті.
4. Визначення та критерії військової цілі.
5. Загальний та спеціальний захист цивільних об'єктів.
6. Принцип пропорційності та умови його застосування.
7. Принцип вжиття запобіжних заходів
8. Заборона засобів та методів ведення війни.

Рекомендована література: [2, 7, 8, 9, 36, 40].

Модуль 3. Основні гарантії щодо поводження з військовополоненими та особливості їх застосування

Правове регулювання поводження з військовополоненими. Імплементація норм міжнародного гуманітарного права щодо поводження з військовополоненими у законодавство України. Правовий статус військовополонених. Національне інформаційне бюро.

Загальні вимоги міжнародного гуманітарного права щодо поводження з військовополоненими. Вимоги міжнародного гуманітарного права щодо інтернування військовополонених. Праця військовополонених. Покарання військовополонених. Відповідальність військовополонених за міжнародні злочини та вимоги щодо судових гарантій.

Обмін та репатріація військовополонених.

Методичні вказівки до вивчення модуля 3

Опановуючи зміст даної теми, слід мати на увазі, що військовополонені – це підкатегорія, похідна від комбатантів. Тобто тільки комбатант противника, який потрапив у полон, може бути військовополоненим і мати захист, який надається військовополоненому. Цивільні особи не мають права на статус військовополоненого. Військовополонені перебувають під захистом III Женевської конвенції «Про поводження з військовополоненими» та I Додаткового протоколу. Статус військовополоненого, його інтернування – це не покарання, а механізм захисту.

Але комбатант має статус військовополоненого, з ним мають поводитися як з військовополоненим відповідно до III Женевської конвенції. Але він несе відповідальність за воєнний злочин, та до нього застосовується кримінальна відповідальність, як щодо військовополоненого. Якщо комбатант вчинить воєнний злочин, а потім потрапить у полон, – він несе відповідальність у будь-якому разі. Але тільки за воєнний злочин. Комбатант не несе відповідальність за факт участі у збройному конфлікті.

Женевська конвенція про поводження з військовополоненими регулює значне коло питань, пов'язаних з військовополоненими - категорії, які відносяться до військовополонених, початок полону, поводження з військовополоненими, інтернування, праця військовополонених, покарання військовополонених, репатріація військовополонених. Основний сенс цих положень - повага та захист.

Питання:

1. Правове регулювання поводження з військовополоненими.
2. Імплементація норм міжнародного гуманітарного права щодо поводження з військовополоненими у законодавство України.
3. Правовий статус військовополонених.
4. Загальні вимоги міжнародного гуманітарного права щодо поводження з військовополоненими.
5. Вимоги міжнародного гуманітарного права щодо інтернування військовополонених.
6. Відповідальність військовополонених за міжнародні злочини та вимоги щодо судових гарантій.
7. Обмін та репатріація військовополонених.

Рекомендована література: [2, 5, 6, 8, 9, 36, 40].

Модуль 4. Режим окупації в міжнародному гуманітарному праві та особливості його застосування під час міжнародного збройного конфлікту, спричиненого агресією РФ проти України

Визначення та значення режиму окупації в міжнародному гуманітарному праві. Застосовні норми міжнародного гуманітарного права щодо режиму окупації. Поширення міжнародних договорів на окуповані території.

Основні обов'язки держави-окупанта в сфері забезпечення життєдіяльності цивільного населення на окупованих територіях.

Механізми захисту цивільних осіб у період окупації. Зобов'язання держави-окупанта щодо забезпечення гуманітарного доступу. Заборона депортації та примусового переміщення населення окупованих територій. Відповідальність держави-окупанта.

Методичні вказівки до вивчення модуля 4

Під час вивчення цієї теми зверніть увагу на те, що право військової окупації є складовою частиною міжнародного гуманітарного права. Це особливий режим, який накладає зобов'язання саме на державу-окупанта.

Поняття окупації визначає Гаазька конвенція про закони та звичаї війни на суходолі 1907 року, як можливість держави-окупанта здійснювати контроль над окупованою територією. Відповідно до цієї конвенції, територія визнається окупованою, якщо вона фактично перебуває під владою армії супротивника. Окупація поширюється лише на ту територію, де така влада встановлена і здатна виконувати свої функції.

Військова окупація за своєю природою є тимчасовим явищем, держава-окупант не набуває суверенітету над окупованою територією, але вона фактично здійснює владу і несе обов'язок забезпечувати громадський порядок та безпеку відповідно до вже чинних на цій території законів. Правовий режим військової окупації застосовується для тимчасового управління територіями, що належать державі супротивника.

Друга стаття, спільна для всіх ЖК містить положення, що конвенції застосовується «до всіх випадків часткової або повної окупації території Високої Договірної Сторони, навіть якщо ця окупація не зустрічає жодного збройного опору». Фактично, воєнна окупація виникає, коли одна держава вторгається в іншу державу і встановлює військовий контроль над частиною її території або всією територією.

Відповідно ЖК, ці конвенції застосовуються у період будь-якої окупації. Аналогічно, до окупації застосовуються положення конвенція про закони та звичаї війни на суходолі 1907 року. Міжнародне гуманітарне право взагалі застосовується в період окупації, та забезпечує захист населення окупованої території.

Основними джерелами режиму окупації є Гаазька конвенція про закони та звичаї війни на суходолі 1907 року, IV Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни та Звичаєві норми МГП. Гаазька конвенція про закони та звичаї війни на суходолі 1907 року містить норми, яких немає у Женевських конвенціях. Це як раз стосується визначення режиму окупації та захисту власності у період окупації. Всі ці конвенції діють щодо тимчасово окупованих РФ територій України, незважаючи від часу окупації 2014 або 2022 р.

Зобов'язання держави-окупанта пов'язані із загальним захистом та гарантіями щодо цивільного населення та окремих цивільних осіб. На населення окупованих територій поширюються загальні вимоги щодо гуманного поведіння та недискримінації. Серед спеціальних положень, що застосовуються саме до режиму військової окупації, відносяться: заборона відмови від прав населення окупованої території, які гарантовані Женевською конвенцією про захист цивільного населення під час війни; заборона змушення цивільного населення окупованих територій присягати на вірність державі-окупанту, служити в рядах її збройних сил або допоміжних сил, або надавати інформацію про збройні сили або засоби захисту окупованої держави; заборона свідомо обмежувати можливості працевлаштування на окупованій території для того, щоб спонукати жителів до роботи на службі цієї держави; заборона насильницьких переселень на окупованій території, так і депортації захищених осіб з окупованої території; заборона депортації або переміщені частини власного цивільного населення держави-окупанта на окуповану територію. Депортація або примусове переміщення

є серйозними порушеннями міжнародного гуманітарного права, та відповідно воєнними злочинами.

Численні обов'язки держави-окупанта зводяться здебільшого до підтримання стану, який був до війни на окупованій території (збереження існуючого порядку громадського життя, законів, інституцій тощо), а також забезпечення поваги до цивільного населення та його захист. Тобто саме окупант несе відповідальність за забезпечення та підтримання життєдіяльності населення на окупованій території.

Зобов'язанням держави-окупанта є забезпечення громадського порядку і безпеки, дотримуючись існуючих законів держави, що окупована. Окупаційна держава зобов'язана поважати і застосовувати законодавство окупованої території, та, як правило, не змінювати кримінальне законодавство, що діяло на окупованій території.

Значну кількість норм у сфері правосуддя на окупованих територіях містить Додатковий протокол I. Так, серйозним порушенням МГП, та відповідно воєнним злочином, є позбавлення особи, яка користується захистом Конвенцій, права на неупереджене й нормальне судочинство. Значна кількість кримінальних проваджень щодо цього злочину була відкрита щодо порушень в тимчасово окупованому Криму.

Держава-окупант зобов'язана забезпечувати населення продуктами харчування та медичними матеріалами. Цей обов'язок важливий у контексті гуманітарної допомоги. Основний обов'язок з забезпечення несе держава-окупант, а гуманітарна допомога - додатковий. Держава-окупант зобов'язана за допомогою всіх наявних засобів забезпечувати та підтримувати діяльність медичних та лікарняних установ, а також забезпечити та підтримувати на окупованій території умови задовільні з погляду охорони здоров'я та санітарії. Медичному персоналу усіх категорій має бути дозволено виконувати свої обов'язки.

Держава-окупант зобов'язана поважати життя окремих осіб, честь і сімейні права, приватну власність, релігійні переконання.

Щодо майна діє загальна заборона проти розкрадання будь-якого майна, незалежно від того, належить воно приватним особам, громадам чи державі. Забороняється руйнування державою-окупантом будь-якого рухомого або нерухомого майна, крім випадків нагальної військової необхідності. Воєнні злочини містять декілька складів щодо порушення права власності на окупованій території. Викрадення зерна на окупованих територіях як раз підпадає під ці заборони.

Держава-окупант не може реквізувати культурну власність, що знаходиться на окупованій території, і повинна захищати її від будь-якої форми вандалізму, крадіжки, розкрадання чи незаконного привласнення.

Питання:

1. Визначення та значення режиму окупації в міжнародному гуманітарному праві.
2. Застосовні норми міжнародного гуманітарного права щодо режиму окупації.
3. Основні обов'язки держави-окупанта в сфері забезпечення життєдіяльності цивільного населення на окупованих територіях.
4. Механізми захисту цивільних осіб у період окупації.
5. Зобов'язання держави-окупанта щодо забезпечення гуманітарного доступу.
6. Заборона депортації та примусового переміщення населення окупованих територій.
7. Відповідальність держави-окупанта.

Рекомендована література: [2, 8, 9, 31, 36, 40].

Модуль 5. Роль компонентів Міжнародного Руху Червоного Хреста та Червоного Півмісяця у подоланні гуманітарних наслідків збройного конфлікту

Структура та компоненти Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця. Правова основа діяльності Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця. Основоположні принципи Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця.

Правовий статус Міжнародного Комітету Червоного Хреста. Завдання та функції Міжнародного Комітету Червоного Хреста. Діяльність делегації Міжнародного Комітету Червоного Хреста в Україні.

Правовий статус Національних товариств. Завдання та функції Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця. Діяльність Товариства Червоного Хреста України.

Правовий статус та діяльність Міжнародної федерації Червоного Хреста і Червоного Півмісяця.

Методичні вказівки до вивчення модуля 5

Вивчаючи зміст даної теми, аспірантам слід усвідомити, що Міжнародного руху Червоного Хреста та Червоного Півмісяця об'єднує різні, юридично самостійні організації, які мають власний мандат та функції. Виокремлюють три компоненти, які входять до Міжнародного Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця: (1) Міжнародний Комітет Червоного Хреста; (2) самостійні Національні товариства Червоного Хреста або Червоного Півмісяця, які діють в окремих державах; (3) Федерація товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, тобто це асоціація національних товариств. Федерація товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця є платформою для координації діяльності усіх національних товариств. Зона відповідальності Федерації перш за все – надзвичайні ситуації.

МКЧХ – міжнародна неурядова гуманітарна організація, яка має міжнародну правосуб'єктність відповідно до Женевських конвенцій. Це унікальне явище, аналогів йому практично немає. З одного боку – неурядова організація, заснована відповідно до законодавства Швейцарії, з іншого – має унікальний статус, спеціальні права. МКЧХ започаткував систему Червоного Хреста у 1863 році, саме МКЧХ був ініціатором створення міжнародного гуманітарного права, саме МКЧХ здійснює гуманітарну діяльність по всьому світу в період збройних конфліктів. Саме статус і функції неупередженої гуманітарної організації дозволяють МКЧХ здійснювати діяльність, яку не можуть здійснювати інші організації. Тобто, фактично альтернативи МКЧХ немає, що не виключає питань до його діяльності. МКЧХ виступає стороною, яка пропонує добрі послуги щодо призначення Держави-покровительки. В інших ситуаціях МКЧХ виконує повноваження Держави-покровительки. Женевські конвенції покладають на МКЧХ повноваження з моніторингу та контролю за дотриманням норм міжнародного гуманітарного права щодо військовополонених. Також на МКЧХ покладено функції з забезпечення комунікації з військовополоненими (ст. 75 ЖК 3). Компетенція МКЧХ з захисту жертв війни основана на положеннях ЖК. Формат діяльності МКЧХ в деяких напрямках – конфіденційний. Це можливість здійснювати функції та забезпечувати безпеку персоналу організації.

Отже, Міжнародний Комітет Червоного Хреста як нейтральна установа, чия гуманітарна діяльність здебільшого здійснюється під час міжнародних та інших збройних конфліктів, а також під час внутрішніх безпорядків і заворушень, намагається завжди забезпечувати захист і допомогу жертвам таких подій та їхніх прямих наслідків як серед військовослужбовців, так і серед цивільного населення.

Національні товариства юридично самостійні, створюються на території держав-учасниць конвенції, здійснюють діяльність відповідно до ЖК, національного законодавства та Основоположних принципів міжнародного руху. В Україні це Закон України «Про ТЧХУ». Звертаю Вашу увагу на посилання в законі України саме на ЖК та Основоположні принципи як невід'ємну частину права Червоного Хреста.

На відмінність від міжнародних компонентів Руху, діяльність Національних товариств у власній державі значно ширше, як в мирний час, так й в умовах надзвичайних ситуацій та

збройних конфліктів. Функції Національного товариства щодо надання допомоги жертвам збройних конфліктів прямо передбачені ЖК.

Товариство Червоного Хреста України є неприбутковою добровільною гуманітарною всеукраїнською громадською організацією. Метою діяльності ТЧХУ є попередження та полегшення людських страждань під час збройних конфліктів, стихійного лиха, катастроф та аварій, надання допомоги медичній службі Збройних Сил і органам охорони здоров'я, сприяння органам державної влади України у їх діяльності в гуманітарній сфері.

Міжнародна Федерація товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця очолює і координує міжнародну допомогу, яку надають національні товариства жертвам збройних конфліктів, стихійних лих і техногенних катастроф, біженцям, а також органам охорони здоров'я у надзвичайних ситуаціях. В Україні діє представництво Міжнародної Федерації товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця.

Питання:

1. Структура та компоненти Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця
2. Основоположні принципи Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця.
3. Завдання та функції Міжнародного Комітету Червоного Хреста.
4. Правовий статус Національних товариств.
5. Завдання та функції Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця.
6. Діяльність Товариства Червоного Хреста України.
7. Правовий статус та діяльність Міжнародної федерації Червоного Хреста і Червоного Півмісяця.

Рекомендована література: [2, 8, 9, 36, 40].

ЗАЛКОВИЙ МОДУЛЬ № 3. МІЖНАРОДНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ ТА ІНДИВІДА

Модуль 1. Міжнародна відповідальність держави за порушення імперативних норм міжнародного права

Поняття та підстави міжнародно-правової відповідальності. Суб'єкти міжнародної відповідальності. Зміст міжнародно-правової відповідальності держави. Міжнародно-протиправне діяння держави. Види і форми міжнародно-правової відповідальності держав.

Відповідальність держави за агресію. Відповідальність держави за геноцид. Відповідальність держави за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права. Відповідальність держави за злочини проти людяності.

Методичні вказівки до вивчення модуля 1

Вивчаючи зміст даної теми, аспірантам слід усвідомити, що право міжнародної відповідальності є інститутом системи міжнародного права і є сукупністю норм міжнародного права, які визначають зміст, дотримання, застосування та юридичні наслідки міжнародної відповідальності суб'єктів міжнародного права за міжнародно-протиправні діяння.

Держава несе відповідальність за порушення будь-яких зобов'язань за міжнародним правом. Міжнародне право має юридичну природу, тому якщо держава приймає на себе зобов'язання за міжнародним договором – вона несе відповідальність за його порушення. Це загальний принцип не тільки міжнародного, а й будь якого права – *pacta sunt servanda* – договори повинні виконуватися. Також держава несе відповідальність за порушення звичаєвих норм міжнародного права, бо вони мають юридичну силу та породжують юридичні

зобов'язання для кожного члена міжнародної спільноти.

За порушення будь-яких міжнародно-правових зобов'язань, що містяться в міжнародному договорі або в звичаєвій нормі міжнародного права, несе відповідальність держава. Державі присвоюється поведінка окремих органів і посадових осіб. Ці положення конкретизуються у відповідних нормах міжнародного права, міжнародного гуманітарного права, міжнародного морського права та ін., тобто тих норм та режимів, які порушуються міжнародно-протиправним діянням держави.

Серед іншої міжнародно-протиправної поведінки найбільш серйозними є порушення основних принципів міжнародного права – тобто принципу територіальної цілісності, непорушності кордонів, заборони застосування сили тощо – їх всього десять, і всі порушила Росія щодо України, вчинивши агресію проти України, та грубі порушення прав людини – геноцид, злочини проти людяності, серйозні порушення міжнародного гуманітарного права.

Міжнародні норми, які регулюють відповідальність держав, містяться у спеціальному джерелі – у Статтях про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння. Це систематизація міжнародно-правових звичаїв щодо загальних умов відповідальності держав.

Окремі норми містяться у міжнародних договорах, наприклад, у Женевських конвенціях містяться норми щодо серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього – щодо геноциду, Європейської конвенції про права людини та основоположні свободи – щодо порушень прав людини. Але вони стосуються саме відповідальності за цими конвенціями.

В міжнародному праві існують дві форми міжнародної відповідальності держави – політична (нематеріальна) та матеріальна.

Щодо видів матеріальної відповідальності, розрізняють реституцію, тобто форму відшкодування шкоди шляхом відновлення стану, який існував до порушення, компенсацію – це матеріальне фінансове відшкодування шкоди, яка причинена міжнародно-правовим порушенням; сатисфакцію – відшкодування нематеріальної шкоди, тобто форма політичної відповідальності. Держава має зобов'язання відшкодувати збитки за порушення міжнародного гуманітарного права.

Міжнародні конвенції та міжнародно-правові звичаї зобов'язують держави дотримуватися міжнародного гуманітарного права, вживати заходів для запобігання його порушень усіма державними органами, перш за все збройними силами; усіма особами під владою чи контролем держави. А при скоєнні воєнних злочинів ними – притягувати винних до кримінальної відповідальності.

Держави несуть відповідальність також за інші порушення міжнародного права, зокрема за агресію. Відповідні правові норми відносяться до інших галузей міжнародного права.

Загальними підставами міжнародно-правової відповідальності є порушення будь-яких міжнародно-правових зобов'язань держави, які містяться в міжнародних договорах чи в міжнародно-правових звичаях; тобто порушення зобов'язань з міжнародного гуманітарного права, які містяться в Женевських конвенціях, Гаазьких конвенціях, Звичаєвому міжнародному гуманітарному праві. Зобов'язання держави дотримуватися та забезпечувати дотримання міжнародного гуманітарного права – це положення ЖК, але відповідні положення містяться і в Звичаєвому міжнародному гуманітарному праві і в інших конвенціях з міжнародного гуманітарного права, та взагалі – принцип *pacta sunt servanda*.

Якщо держава не дотримується взятих на себе зобов'язань, вона вчиняє міжнародне правопорушення, вона здійснює міжнародно-протиправну поведінку.

Міжнародно-протиправна поведінка держави – це поведінка, яка порушує норми міжнародного права. В цьому також важлива роль міжнародного права – дати оцінку правомірності або протиправності поведінки держави. Тому мета МГП – не тільки в тому, щоб заборонити відповідні порушення, вона в тому, щоб дати оцінку поведінки держави, вона правомірна чи протиправна.

Саме за порушення міжнародного гуманітарного права держава несе відповідальність.

Це конкретні приписи звичасвих норм МГП та ЖК. Держава несе відповідальність за порушення, вчинені збройними силами цієї держави та будь-якими органами законодавчої, виконавчої, судової влади. Це основні суб'єкти, за дії яких несе відповідальність держава. Але держава також несе відповідальність за порушення, вчинені особами чи утвореннями, уповноваженими нею здійснювати елементи державної влади; порушення, вчинені особами або групами, що фактично діють за її вказівками або під її керівництвом чи контролем; за порушення, вчинені приватними особами або групами, які вона визнає та приймає як власну поведінку.

Тобто за серйозні порушення МГП збройними силами держави несе відповідальність саме держава, якій належать збройними силами, включаючи дії окупаційної адміністрації, дії іррегулярних формувань, що знаходяться під її контролем, наприклад ПВК або сепаратистів.

Мета міжнародної відповідальності держави. Держава-порушниця міжнародного гуманітарного права повинна: припинити порушення, компенсувати збитки внаслідок порушення, розслідувати порушення та покарати винних, вчинити дії, які виключають повторення порушення.

Питання:

1. Поняття та підстави міжнародно-правової відповідальності.
2. Зміст міжнародно-правової відповідальності держави.
3. Види і форми міжнародно-правової відповідальності держав.
4. Відповідальність держави за агресію.
5. Відповідальність держави за геноцид.
6. Відповідальність держави за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права.
7. Відповідальність держави за злочини проти людяності.

Рекомендована література: [2, 7, 8, 9-13, 26, 30, 34-36, 40].

Модуль 2. Міжнародна кримінальна відповідальність індивіда та її застосування внаслідок агресії РФ проти України

Поняття та підстави міжнародної кримінальної відповідальності індивіда. Види міжнародних злочинів. Співвідношення міжнародних та конвенційних злочинів. Співвідношення міжнародної та національної кримінальної відповідальності за міжнародні злочини.

Міжнародна кримінальна відповідальність за злочин агресії та її застосування внаслідок агресії РФ проти України. Міжнародна кримінальна відповідальність за злочин геноциду та її застосування внаслідок агресії РФ проти України. Міжнародна кримінальна відповідальність за воєнні злочини та її застосування в умовах агресії РФ проти України. Міжнародна кримінальна відповідальність за злочини проти людяності та її застосування в умовах агресії РФ проти України.

Методичні вказівки до вивчення модуля 2

Особливістю інституту міжнародної кримінальної відповідальності індивідів є те, що притягнення до відповідальності здійснюється міжнародними кримінальними судами чи трибуналами. Склади злочинів визначені в міжнародно-правових джерелах, перш за все – у статутах міжнародних кримінальних судів чи трибуналів. Тобто й визначення складу міжнародних злочинів, і механізм притягнення до відповідальності носить міжнародний характер і регулюється міжнародним кримінальним правом. Міжнародні злочини – це злочини, за які наступає міжнародна кримінальна відповідальність. Їх міжнародне кримінальне право розрізняє чотири: злочин агресії, воєнні злочини, злочини проти людяності та злочин

геноциду. Хоча безпосередньо зі збройним конфліктом пов'язані злочин агресії та воєнні злочини, проте злочини проти людяності та геноцид теж можуть вчинятися під час збройного конфлікту.

Є й інші злочини, які криміналізовані в міжнародному праві, наприклад, піратство, найманство, тероризм та інші, але щодо цих злочинів не існує міжнародних трибуналів чи судів. Щодо цих злочинів держави несуть міжнародні зобов'язання застосовувати національну кримінальну відповідальність. Це так звані конвенційні злочини.

Злочин агресії включає планування, підготовку, ініціювання або здійснення особою, що може фактично здійснювати керівництво або контроль за політичними або воєнними діями держави, акта агресії. Акт агресії є застосуванням державою збройної сили або будь-яким чином, несумісним зі Статутом ООН, проти суверенітету, територіальної недоторканості або політичної незалежності іншої держави. Акт агресії за своїм характером, серйозністю або масштабами є грубим порушенням Статуту Організації Об'єднаних Націй та принципу заборони загрози силою або її застосування проти територіальної цілісності чи політичної незалежності будь-якої держави.

Злочини проти людяності полягають у широкомасштабному або систематичному нападі на будь-яких цивільних осіб з метою проведення політики держави або організації, спрямованої на скоєння такого нападу, або з метою сприяння такій політиці. Склад злочину проти людяності визначено у статті 7 Статуту Міжнародного кримінального суду.

Злочин геноциду полягає у діях, що вчиняються з наміром знищити повністю чи частково будь-яку національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку. Склад злочину геноциду визначено у статті 6 Статуту Міжнародного кримінального суду.

Воєнними злочинами є серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, за які передбачена кримінальна відповідальність конкретних індивідів. Воєнні злочини – серйозні порушення Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 р. у сенсі ст. 50 ЖК I, ст. 51 ЖК II, ст. 130 ЖК III, ст. 147 ЖК IV, ст. 85 ДП I. Кваліфікація воєнного злочину можлива лише при наявності збройного конфлікту – як міжнародного, так і неміжнародного. Найповнішу кодифікацію воєнних злочинів – понад 50 окремих складів – містить стаття 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

Пріоритет щодо притягнення до кримінальної відповідальності за міжнародні злочини має держава. Це так званий принцип комплементарності. Перш за все мова йде про державу територіальної юрисдикції або персональної юрисдикції. Тобто, держава на території якої було скоєно злочин або держава громадянства. Україна притягає до кримінальної відповідальності за міжнародні злочини, скоєні на її території, саме за принципом територіальної юрисдикції. Тому Україна відкрила більше 60 000 кримінальних проваджень за порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України), тобто воєнних злочинів. Вже винесені десятки вироків за цією статтею щодо російських військових, які вчинили воєнні злочини.

Щодо міжнародних злочинів діє принцип універсальної юрисдикції, згідно якого будь-яка третя держава може здійснювати кримінальне переслідування будь-якої особи на своїй території, незважаючи на те, що злочин було скоєно на території іншої держави.

Воєнні злочини – це серйозне порушення міжнародного гуманітарного права. Держава несе зобов'язання за Женевськими конвенціями 1949 р. і Додатковими протоколами 1977 р. щодо запровадження кримінальної відповідальності за серйозні порушення МГП та притягнення воєнних злочинців до відповідальності – це зобов'язання будь-якої держави. За його невиконання держава має понести міжнародно-правову відповідальність.

Питання:

1. Поняття та підстави міжнародної кримінальної відповідальності індивіда.
2. Види міжнародних злочинів.
3. Юрисдикція міжнародних кримінальних судів та трибуналів.
4. Міжнародна кримінальна відповідальність за злочин агресії та її застосування внаслідок агресії РФ проти України.

5. Міжнародна кримінальна відповідальність за злочин геноциду та її застосування внаслідок агресії РФ проти України.
6. Міжнародна кримінальна відповідальність за злочини проти людяності та її застосування в умовах агресії РФ проти України.
7. Міжнародна кримінальна відповідальність за воєнні злочини та її застосування в умовах агресії РФ проти України.

Рекомендована література: [2-4, 8, 9, 26, 32, 36, 40].

Модуль 3. Система міжнародного кримінального правосуддя та її використання в умовах агресії РФ проти України

Визначення та система міжнародного кримінального правосуддя. Становлення та розвиток міжнародного кримінального правосуддя. Юрисдикція міжнародних кримінальних судів та трибуналів. Гібридні трибунали та суди. Практика міжнародних трибуналів та судів, та її застосування в правовій системі України.

Юрисдикція Міжнародного кримінального суду та її застосування щодо злочинів, вчинених на території України. Принцип комплементарності. Міжнародні механізми розслідування міжнародних злочинів, вчинених в умовах агресії РФ проти України. Варіанти створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України. Можливість застосування гібридних моделей судів в Україні.

Методичні вказівки до вивчення модуля 3

Вивчення змісту цієї теми слід розпочати із міжнародні кримінальні суди та трибунали створюються для притягнення до міжнародної кримінальної відповідальності індивідів. В історії їх існувало п'ять: Нюрнберзький трибунал, або Міжнародний військовий трибунал, Міжнародний військовий трибунал для Далекého Сходу, також відомий як Токійський процес, Міжнародний кримінальний трибунал щодо Югославії, Міжнародний трибунал щодо Руанди та нині діючий Міжнародний кримінальний суд. Всі вони створювалися на різній правовій основі, але всі мали одну мету і юрисдикцію щодо міжнародних злочинів. Перші чотири були тимчасові, створені щодо конкретної ситуації, п'ятий – постійний, його юрисдикція поширюється на злочини, які можуть бути скоєні.

Міжнародний кримінальний суд створений на основі Римського статуту, ухваленого у 1998 році на міжнародній конференції. Під юрисдикцію МКС підпадають всі чотири склади міжнародних злочинів – злочин агресії, воєнні злочини, злочини проти людяності та злочин геноциду. Юрисдикція Міжнародного кримінального суду розповсюджується лише на держави-учасниці Римського статуту. Або на держави, які надали згоду на юрисдикцію МКС відповідно заяви – так, як це зробила Україна. Юрисдикція Міжнародного кримінального суду базується на принципі комплементарності. Пріоритет та зобов'язання притягнення до відповідальності за міжнародні злочини належать перш за все державі, на території якої здійснювалися ці злочини. Якщо держава не притягує осіб до відповідальності, тоді може застосовуватися юрисдикція Міжнародного кримінального суду при її наявності. Воєнні злочини, стосовно яких Міжнародний кримінальний суд має юрисдикцію, розподіляються на чотири категорії: (1) серйозні порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р. (вчиняються під час міжнародних збройних конфліктів); (2) інші серйозні порушення законів і звичаїв, які застосовуються в міжнародних збройних конфліктах у межах, встановлених міжнародним правом; (3) у випадку збройного конфлікту неміжнародного характеру серйозні порушення статті 3, спільної для чотирьох Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., якщо

вони здійснені щодо осіб, які не беруть активної участі у воєнних діях; (4) інші серйозні порушення законів і звичаїв, які застосовуються у збройних конфліктах неміжнародного характеру в межах, встановлених міжнародним правом.

Україна відповідними постановами Верховної Ради визнала юрисдикцію Міжнародного кримінального суду щодо воєнних злочинів та злочинів проти людяності, скоєних на її території. Процедура розгляду справи у Міжнародному кримінальному суді тривала та багатоетапна. Першим етапом є проведення попереднього розслідування Прокурором Міжнародного кримінального суду, коли досліджуються докази щодо скоєних злочинів. Стосовно ситуації в Україні результати попереднього розслідування відображаються в щорічних Попередніх звітах Офісу Прокурора Міжнародного кримінального суду. В них йдеться про такі злочини як: зникнення та вбивства; жорстоке поводження; примусовий призов жителів Криму на службу в збройних силах Російської Федерації; порушення права на справедливе й нормальне судочинство; переміщення частини цивільного населення Російської Федерації в Крим і частини населення Криму за межі його території; захоплення майна; утиск кримських татар у Криму; вбивства, руйнування цивільних об'єктів; утримання під вартою, тортури та жорстоке поводження, сексуальні та гендерні злочини; зникнення – у період збройного конфлікту на Сході України. У 2020 році перший етап – тобто попереднє розслідування – стосовно ситуації в Україні від 2014-го року й дотепер – Офіс Прокурора Міжнародного кримінального суду завершив. Справу передано до Палати попереднього провадження для дозволу на порушення повноцінного розслідування.

Оскільки МКС не має юрисдикції щодо злочину агресії стосовно «ситуації в Україні», то для суду над вищим політичним і військовим керівництвом РФ запропоновано створити Спеціальний трибунал для покарання злочину агресії проти України, тільки за одним складом злочину – злочину агресії.

Спецтрибунал – найкоротший, найбільш ефективний спосіб притягнути до відповідальності за злочин агресії вище російське військово-політичне керівництво. Водночас створення такого механізму, як спеціальний трибунал, жодним чином не перешкоджає юрисдикції Міжнародного кримінального суду.

Обговорюється декілька моделей Спеціального трибуналу. Це:

- 1) багатостороння угода (Нюрнберзька модель);
- 2) гібридний суд за угодою між Україною та ООН на підставі резолюції Генеральної Асамблеї (за мотивами Спеціального суду для Сьєрра-Леоне);
- 3) гібридний суд за угодою між Україною та ЄС;
- 4) гібридний суд за угодою між Україною та Радою Європи.

Питання:

1. Визначення та система міжнародного кримінального правосуддя.
2. Становлення та розвиток міжнародного кримінального правосуддя.
3. Юрисдикція міжнародних кримінальних судів та трибуналів.
4. Гібридні трибунали та суди.
5. Практика міжнародних трибуналів та судів, та її застосування в правовій системі України.
6. Юрисдикція Міжнародного кримінального суду та її застосування щодо злочинів, вчинених на території України.
7. Міжнародні механізми розслідування міжнародних злочинів, вчинених в умовах агресії РФ проти України.
8. Варіанти створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України.

Рекомендована література: [2, 8, 9-13, 36, 40].

Самостійна робота

Найменування модулів	Кіл-ть годин
Заліковий модуль № 1. Міжнародне право та міжнародний правопорядок XXI ст.	19
Модуль 1. Міжнародно-правова система та її вплив на міжнародний правопорядок	4
Модуль 2. Кризові явища в міжнародному праві та сучасні загрози міжнародному правопорядку	5
Модуль .3. Міжнародне правосуддя та міжнародний правопорядок	4
Модуль 4. Концепція «правової війни» та її застосування Україною в умовах агресії РФ	6
Заліковий модуль № 2. Міжнародне гуманітарне право та його застосування щодо міжнародного збройного конфлікту	45
Модуль 1. Філософія та принципи міжнародного гуманітарного права	7
Модуль 2. Захист осіб та об'єктів в міжнародному гуманітарному праві	9
Модуль 3. Основні гарантії щодо поводження з військовополоненими та особливості їх застосування	9
Модуль 4. Режим окупації в міжнародному гуманітарному праві та особливості його застосування щодо тимчасово окупованих	10
Модуль 5. Роль компонентів Міжнародного Руху Червоного Хреста та Червоного Півмісяця у подоланні гуманітарних наслідків збройного конфлікту	10
Заліковий модуль № 3. Міжнародна відповідальність держави та індивіда	20
Модуль 1. Міжнародна відповідальність держави за порушення імперативних норм міжнародного права	6
Модуль 2. Міжнародна кримінальна відповідальність індивіда та її застосування внаслідок агресії РФ проти України	7
Модуль 3. Система міжнародного кримінального правосуддя та її використання в умовах агресії РФ проти України	7
Всього годин:	84

РЕЙТИНГОВА СИСТЕМА ОЦІНОВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Успішність аспіранта з вивчення дисципліни «Актуальні проблеми інформаційного права» оцінюється за семестровим рейтингом. Сума набраних рейтингових балів при семестровому контролі переводиться в оцінки за системою оцінювання ECTS (європейська система оцінювання), що передбачає семибальну шкалу **A, B, C, D, E, Fx, F** оцінок.

Рейтинг аспіранта формується поступово протягом семестра на підставі оцінювання знань, які він отримав з дисципліни «Актуальні проблеми інформаційного права». Оцінювання проводиться за критерієм правильності та повноти, логіки та системності розкриття відповідної теми. Даний рейтинг складається з балів, що він отримує за:

- а). відповіді на практичних заняттях, включаючи тематичні доповіді за відповідними темами;
- б). самостійну роботу;
- в). відповідь на заліку.

Система рейтингових (вагових) балів та критерії оцінювання:

1. Робота на практичних заняттях

Формою перевірки рівня підготовленості аспірантів під час практичних занять згідно тем робочої навчальної програми є:

- оцінювання знань аспірантів на практичних заняттях;
- оцінювання виконаних завдань у процесі самостійної роботи аспірантів.

Критерії оцінювання:

15 – високий (поглиблений) рівень підготовки з питань практичного заняття, підготовка доповідей та повідомлень. Вміння працювати групами, аналізувати відповідні законодавчі акти та практично вирішувати ситуаційні завдання;

10 – добрий рівень підготовки. Вміння аналізувати;

5 – задовільний рівень підготовки. Недостатній рівень засвоєння матеріалу, обмеження знань виключно інформацією підручника;

2 – незадовільний рівень підготовки. Дуже низький рівень засвоєння знань, відсутня ініціатива в обговоренні питань практичного заняття;

1 – незадовільний рівень підготовки. Відсутність знань з пройденого матеріалу, повна пасивність на практичних заняттях.

Розмір шкали рейтингу **R = 100 балів**.

Розмір стартової шкали **R_C = 40 балів**.

Рейтингова шкала з дисципліни складає **R = R_C + R_E = 95-100 балів**

Умови допуску до заліку: стартовий рейтинг $R_C > 40$ балів.

Критерії залікового оцінювання: виходячи з розміру шкали $R_E = 60$.

Переведення значення рейтингових оцінок в європейську систему оцінювання (ECTS) і традиційні оцінки для внесення їх до екзаменаційної (залікової) відомості та залікової книжки здійснюється відповідно до таблиці:

Таблиця переведення рейтингової оцінки з навчальної дисципліни RD

RD = RC + RE	Оцінка ECTS	Оцінка ECTS	Традиційна залікова оцінка
RD = 95 - 100	A	Відмінно	Зараховано
RD = 85 - 94	B	Дуже добре	
RD = 75 - 84	C	Добре	
RD = 65 - 74	D	Задовільно	
RD = 60 - 64	E	Достатньо	
RD = менш ніж 60	F _x	Незадовільно	Незараховано
RC < 40%	F	Недопущено	Недопущено

Приклад для заліку

Поточне тестування та самостійна робота		Сума балів
Практичне заняття	Залік	
40	60	100

ПРИБЛИЗНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЗАЛІКУ

1. Компоненти міжнародно-правової системи.
2. Структура системи міжнародного права.
3. Сутність міжнародного права.
4. Значення основних принципів міжнародного права.
5. Особливості норм міжнародного права.
6. Суб'єктна, просторова та предметна сфера дії міжнародного права.
7. Фрагментація міжнародного права.
8. Міжнародно-правове регулювання та міжнародний правопорядок.
9. «Міжнародний правопорядок» та «міжнародна законність» в системі міжнародно-правових категорій.
10. Гарантія міжнародної законності.
11. Концепція панування права у міжнародних відносинах.
12. Кризові явища в міжнародному праві.
13. Вплив світових війн на міжнародний правопорядок.
14. Сучасні загрози міжнародному правопорядку.
15. Агресія РФ проти України та міжнародний правопорядок.
16. Етапи розвитку системи міжнародного правосуддя.
17. Класифікація міжнародних судів та трибуналів.
18. Судочинство у Міжнародному Суді ООН.
19. Система органів з розгляду морських спорів в Конвенції ООН з морського права 1982 р. та їхній вплив на міжнародний правопорядок.
20. Система та юрисдикція міжнародних кримінальних судів та трибуналів.
21. Система та юрисдикція міжнародних судів з прав людини.
22. Сутність та види міжнародних арбітражів.
23. Історичний розвиток міжнародного гуманітарного права.
24. Принципи міжнародного гуманітарного права.
25. Сфера дії міжнародного гуманітарного права.
26. Джерела міжнародного гуманітарного права.
27. Учасники та жертви збройного конфлікту.
28. Класифікація збройного конфлікту, спричиненого агресією РФ проти України.
29. Імплементация норм міжнародного гуманітарного права.
30. Принцип розрізнення щодо осіб та об'єктів.
31. Визначення та критерії комбатанта. Привілея комбатанта.
32. Визначення та наслідки безпосередньої участі цивільних осіб у збройному конфлікті.
33. Визначення та критерії військової цілі.
34. Загальний та спеціальний захист цивільних об'єктів.
35. Принцип пропорційності та умови його застосування.
36. Принцип вжиття запобіжних заходів
37. Заборона засобів та методів ведення війни.
38. Правове регулювання поведження з військовополоненими.
39. Імплементация норм міжнародного гуманітарного права щодо поведження з військовополоненими у законодавство України.
40. Правовий статус військовополонених.
41. Загальні вимоги міжнародного гуманітарного права щодо поведження з військовополоненими.
42. Вимоги міжнародного гуманітарного права щодо інтернування військовополонених.
43. Відповідальність військовополонених за міжнародні злочини та вимоги щодо судових гарантій.

44. Обмін та репатріація військовополонених.
45. Визначення та значення режиму окупації в міжнародному гуманітарному праві.
46. Застосовні норми міжнародного гуманітарного права щодо режиму окупації.
47. Основні обов'язки держави-окупанта в сфері забезпечення життєдіяльності цивільного населення на окупованих територіях.
48. Механізми захисту цивільних осіб в період окупації.
49. Зобов'язання держави-окупанта щодо забезпечення гуманітарного доступу.
50. Заборона депортації та примусового переміщення населення окупованих територій.
51. Відповідальність держави-окупанта.
52. Структура та компоненти Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця.
53. Основоположні принципи Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця.
54. Завдання та функції Міжнародного Комітету Червоного Хреста.
55. Правовий статус Національних товариств.
56. Завдання та функції Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця.
57. Діяльність Товариства Червоного Хреста України.
58. Правовий статус та діяльність Міжнародної федерації Червоного Хреста і Червоного Півмісяця.
59. Поняття та підстави міжнародно-правової відповідальності.
60. Зміст міжнародно-правової відповідальності держави.
61. Види і форми міжнародно-правової відповідальності держав.
62. Відповідальність держави за агресію.
63. Відповідальність держави за геноцид.
64. Відповідальність держави за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права.
65. Відповідальність держави за злочини проти людяності.
66. Поняття та підстави міжнародної кримінальної відповідальності індивіду.
67. Види міжнародних злочинів.
68. Юрисдикція міжнародних кримінальних судів та трибуналів.
69. Міжнародна кримінальна відповідальність за злочин агресії та її застосування внаслідок агресії РФ проти України.
70. Міжнародна кримінальна відповідальність за злочин геноциду та її застосування внаслідок агресії РФ проти України.
71. Міжнародна кримінальна відповідальність за злочини проти людяності та її застосування в умовах агресії РФ проти України.
72. Міжнародна кримінальна відповідальність за воєнні злочини та її застосування в умовах агресії РФ проти України.
73. Визначення та система міжнародного кримінального правосуддя.
74. Становлення та розвиток міжнародного кримінального правосуддя.
75. Юрисдикція міжнародних кримінальних судів та трибуналів.
76. Гібридні трибунали та суди.
77. Практика міжнародних трибуналів та судів, та її застосування в правовій системі України.
78. Юрисдикція Міжнародного кримінального суду та її застосування щодо злочинів, вчинених на території України.
79. Міжнародні механізми розслідування міжнародних злочинів, вчинених в умовах агресії РФ проти України.
80. Варіанти створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Нормативні джерела

1. Гаазька конвенція (IV) про закони і звичаї суходільної війни та додатки до неї: Положення про закони і звичаї суходільної війни : Міжнародний документ від 18 жовтня 1907 року. *Офіційний сайт Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text
2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів : Міжнародний документ від 08.06.1977 р. *Офіційний сайт Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text
3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв неміжнародних збройних конфліктів : Міжнародний документ від 08.06.1977 р. *Офіційний сайт Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text
4. Заява Верховної Ради України до Міжнародного кримінального суду про визнання Україною юрисдикції МКС щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протесту в період з 21 листопада 2013 по 22 лютого 2014 р. : Заява від 25.02.2014 р. № 790-VII. *Офіційний сайт Верховної Ради України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/790-18#Text>
5. Заява МЗС України щодо неправдивих та образливих звинувачень Росії в геноциді як приводу для її протиправної військової агресії : Заява Міністерства закордонних справ України від 26 лютого 2022 року. *Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України.* URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/zayava-mzs-ukrayini-shchodo-nepravdivih-ta-obrazlivih-zvinuvachen-rosiyi-v-genocidi-yak-privodu-dlya-yiyi-protipravnoyi-vijskovoyi-agresiyi>
6. Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у збройних Силах України: Затверджено Наказом Міністерства оборони України 23.03.2017 № 164 *Офіційний сайт Верховної Ради України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17?find=1&text=%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8#w1>
7. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12 серпня 1949 року. *Офіційний сайт Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text.
8. Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі від 12 серпня 1949 року. *Офіційний сайт Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text.
9. Конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року. *Офіційний сайт Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.
10. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. *Офіційний сайт Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.
11. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Офіційний сайт Верховної Ради України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
12. Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків : Заява від 21.04.2015 р. № 337-VIII. *Офіційний сайт Верховної Ради України.* URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-19#n8>
13. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII : станом на 7 трав.

2022 р. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>

14. Про Товариство Червоного Хреста України. Закон України від 28 листопада 2002 р. № 330-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/330-15#Text>.

15. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України. Закон України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>.

16. Про затвердження Порядку маркування в особливий період будівель та споруд, транспортних засобів, які підпадають під дію норм міжнародного гуманітарного права, відповідними розпізнавальними знаками (емблемами). Постанова Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2022 року № 1199. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1199-2022-%D0%BF#Text>.

17. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року "Про Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя". Указ Президента України від 24 березня 2021 року № 117/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117/2021#Text>.

18. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року "Про Стратегію інформаційної безпеки". Указ Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>.

19. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду : Статут, Міжнародний документ від 26.06.1945 р. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text

20. Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War. Geneva, 12 August 1949 : commentary of 2020. *International Committee of the Red Cross*. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Comment.xsp?action=openDocument&documentId=3DEA78B5A19414AFC1258585004344BD>

21. Elements of Crimes // URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/Publications/Elements-of-Crimes.pdf>

22. Rome Statute of the International Criminal Court : A/CONF.183/9 of 17 July 1998 and corrected by procès-verbaux of 10 November 1998, 12 July 1999, 30 November 1999, 8 May 2000, 17 January 2001 and 16 January 2002. *International Criminal Court*. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf>

Монографії підручники, навчальні посібники

1. Буткевич В. Г. Міжнародне право. Основні галузі : підручник / В. Г. Буткевич, В. В. Мицик, О. В. Задорожній ; за ред. В. Г. Буткевича. К. : Либідь, 2004. 816 с.

2. Вивчаючи міжнародне гуманітарне право : навчально-методичний посібник. Друге видання / за заг. ред. радника президента Товариства Червоного Хреста України з міжнародного гуманітарного права, к.ю.н. Т. Короткого. – Київ, УГСПЛ; Одеса : Фенікс, 2021. – 268 с. URL: https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2021/09/MGP_4_3.pdf

3. Гнатовський М., Короткий Т. Визначення воєнних злочинів у міжнародному кримінальному праві // *Юридична газета*. – 18 квітня 2022 р. – URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/viznachennya-voennih-zlochiv-u-mizhnarodnomu-kriminalnomu-pravi.html>

4. Гнатовський М., Короткий Т. Що таке воєнні злочини: визначення, історія виникнення, закони та юрисдикція // *Зміна*, 20.04.2022 <https://zmina.info/instructions/shho-take-voeyenni-zlochynu-vuznachennya-istoriya-vupuknennya-zakony-ta-yurysdykciya/>

5. Заворотько І., Короткий Т. Захист від цікавості публіки в міжнародному гуманітарному праві: умови застосування щодо російських військовополонених // *Український часопис міжнародного права : наук.-практ. журн.* – 2022. – № 2. С. 43-47.

6. Заворотько І., Короткий Т. Прес-конференції військовополонених: недотримання

їх права на захист від цікавості публіки чи наявність значного суспільного інтересу? / Юридика газета, 4 квітня 2022. <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/preskonferenciyi-viyskovopolonenih-nedotrimannya-yih-prava-na-zahist-vid-cikavosti-publiki-chi-nayav.html>

7. Заворотько І., Кориневич А., Короткий Т. Які воєнні злочини вчиняє Росія проти дітей України та як їх кваліфікує міжнародне право // Zmina 19.05.2022 <https://zmina.info/articles/yaki-voeyenni-zlochyny-vchynuaye-rosiya-proty-ditej-ukrayiny-ta-yak-yih-kvalifikuye-mizhnarodne-pravo/>

8. Звичасві норми міжнародного гуманітарного права / передм. Т. Р. Короткий, Є. В. Лук'яненко ; вступ. стаття М. М. Гнатівський. – Одеса : Фенікс, 2017. – 40 с. http://fsfr.org/wp-content/uploads/2017/06/Zvich_Normi.pdf

9. Кориневич А. О. Застосування міжнародного гуманітарного права до збройного конфлікту на території України : навч. посіб. / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Одеса : Фенікс, 2015. 78 с.

10. Кориневич А., Короткий Т., Тропин З. Справа МС ООН Україна проти РФ «Щодо звинувачень у вчиненні геноциду відповідно до Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього»: *prima facie* // Український часопис міжнародного права : наук.-практ. журн. – 2022. – № 1. – С. 63-68.

11. Кориневич А., Короткий Т. Спеціальний трибунал щодо злочину агресії проти України: *realpolitik* проти невідворотності покарання за злочин агресії // Український часопис міжнародного права : наук.-практ. журн. – 2022. – № 2. С. 33-42.

12. Кориневич А., Короткий Т. Російська концепція геноциду по Джорджу Орвеллу: що криється за наказом Міжнародного Суду ООН // Радіо Свобода. – 18 березня 2022 р. – URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/rosiya-ukrayina-minarodnyu-sud/31760166.html>

13. Кориневич А., Короткий Т., Тропін З. Справа МС ООН Україна проти РФ в контексті юридичного протистояння України та Російської Федерації // Юридика газета. – 20 березня 2022 р. – URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodne-pravo-investiciyi/sprava-ms-oon-ukrayina-proti-rf-v-konteksti-yuridichnogo-protistoyannya-ukrayini-ta-rosiyskoyi-feder.html>

14. Короткий Т. Р. Співвідношення понять «правова система» та «система права» щодо міжнародного права / Т. Р. Короткий // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. – Одеса : Юрид. літ., 2007. – Вип. 36. – С. 479-487.

15. Короткий Т. Р. Поняття та сутність міжнародно-правової системи / Т. Р. Короткий, А. П. Ладиненко // Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету. – Одеса : Міжнар. гуманітар. ун-т, 2008. – Вип. 8. – С. 49-55.

16. Короткий Т. Р. Гуманізація міжнародного права / Т. Р. Короткий // Наукові праці Одеської національної юридичної академії. – Одеса : Юрид. літ., 2008. – Т. 7. – С. 170-182.

17. Короткий Т. Р. Структура явища гуманізації міжнародного права / Т. Р. Короткий // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. – Одеса : Фенікс, 2008. – Вип. 34. – С. 108-115.

18. Короткий Т. Р. Принцип панування права серед принципів сучасного міжнародного правопорядку / Т. Р. Короткий // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. – Одеса : Фенікс, 2008. – Вип. 35. – С. 336-345.

19. Короткий Т. Р. Від «*Jus inter gentes*» к «*Jus inter civilisatione*» / Т. Р. Короткий // Альманах міжнародного права. – Одеса : Фенікс, 2010. – С. 138-151.

20. Короткий Т. Р. Демократизація міжнародного права / Т. Р. Короткий // Наукові праці Національного університету «Одеська національна академія». – Одеса : Юрид. літ., 2010. – Т. 9. – С. 347-359.

21. Короткий Т. Р. Екологізація міжнародного права / Т. Р. Короткий // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – Одеса : Юрид. літ., 2011. – Т. X. – С. 186-201.

22. Короткий Т. Р. Проблеми формування міжнародної правосвідомості у процесі підготовки юристів-міжнародників / Т. Р. Короткий // Український часопис міжнародного права

: наук.-практ. журн. – 2013. – Спец. вип. : Проблеми викладання міжнародного права. – С. 17-25.

23. Короткий Т. Р. Генезис міжнародної правосуб'єктності інтеграційних утворень і еволюція міжнародного права / Т. Р. Короткий // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – Одеса : Юрид. літ., 2013. – Т. XI. – С. 439-453.

24. Короткий Т. Р. Прогнозування використання засобів міжнародної ад'юдикації в якості інструментів захисту національних інтересів України / Т. Р. Короткий, Н. В. Хендель // Український часопис міжнародного права : наук.-практ. журн. – 2014. – № 4. – С. 27-33.

25. Короткий Т. Р. Формування доказової бази для міжнародно-правових механізмів захисту національних інтересів при посяганнях на суверенітет і територіальну цілісність України / Т. Р. Короткий, Е. А. Плешко // Український часопис міжнародного права : наук.-практ. журн. – 2014. – № 4. – С. 34-41.

26. Короткий Т. Порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р. в період збройного конфлікту на території України: фаховий погляд / Т. Короткий, С. Саяпін, Р. Єделев, Н. Хендель // Український часопис міжнародного права : науково-практичний журнал. – 2019. – № 3. – С. 130-140.

27. Короткий Т., Хендель Н. Символ гуманності // Інформаційне агентство «Українське право». – Режим доступу: https://ukrainepravo.com/international_law/public_international_law/symvol-gumannosti/

28. Короткий Т. Р. «Вічна криза» міжнародного права / Т. Р. Короткий, Н. В. Хендель // Від теорії міжнародного права до практики захисту прав людини. Liber Amicorum до 60-річчя проф. В. В. Мицика : моногр. / авт. кол. ; за ред. О. В. Задорожнього та О. Р. Поєдинок. – Київ; Одеса : Фенікс, 2016. – С. 17-44.

29. Короткий Т. Гібридна війна у системі міжнародно-правових категорій / Т. Р. Короткий, Н. В. Хендель // Наука міжнародного права на рубежі століть. Тенденції розвитку та трансформації : спеціальне видання наукових статей / за наук. ред. проф. В.М. Репецького. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – С. 131-137.

30. Короткий Т. Р. Міжнародно-правова відповідальність Ірану за катастрофу рейсу PS 752 [Електронний ресурс] / Т. Р. Короткий // Інформаційне агентство «Українське право». – 16 січня 2020 р. – URL: https://ukrainepravo.com/international_law/public_international_law/mizhnarodno-pravova-vidpovidalnist-iranu-za-katastrofu-reysu-ps-752/

31. Короткий Т. На варті гуманності. Женевські конвенції 1949 р. [Електронний ресурс] // Т. Короткий, М. Доценко // Юридична газета. – 12 серпня 2020 р. – URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/na-varti-gumannosti-zhenevski-konvenciyi-1949.html>

32. Короткий Т., Неділько Б. Україна і Міжнародний кримінальний суд: двадцять складних питань і простих відповідей // Юридична газета 25 серпня 2020 р., №16 (722). С. 30-31 <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/ukrayina-i-mizhnarodniy-kriminalniy-sud-dvadcyat-skladnih-pitan-i-prostih-vidpovidey.html>

33. Короткий Т., Смирнова К. Міжнародне право: сто років самотності / Короткий Т., Смирнова К. Юридична газета. 11 листопада 2020 р. <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/mizhnarodne-pravo-sto-rokiv-samotnosti.html>

34. Короткий Т. Міжнародний трибунал у Гаазі. Вирок Україна проти Росії. Минуле / Майбутнє / Мистецтво 17.03.22 <https://www.facebook.com/past.future.art/posts/515588143454123>

35. Короткий Т., Єделев Р. Чи є Білорусь державою-агресором щодо України попри відсутність бойових дій? // Zmina 24.05.2022/ 19.06.2022 <https://zmina.info/articles/chy-ye-bilorus-derzhavoyu-agresorom-shhodo-ukrayiny-popry-vidsutnist-bojovyh-dij/>

36. Міжнародне гуманітарне право. Посібник для юриста / [М.М. Гнатовський, Т.Р. Короткий, А.О. Кориневич, В.М. Лисик, О.Р. Поєдинок, Н.В. Хендель]; за ред. Т.Р. Короткого – Київ-Одеса : Українська гельсінська спілка з прав людини, Фенікс, 2016. – 2017. – 145 с. // <https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/MHP-final.pdf>

37. Міжнародне публічне право: підручник : у 2 т. / В. В. Мицик, М. В. Буроменський, М. М. Гнатовський та ін.; за заг. ред. В. В. Мицика. Харків : Право, 2018. Т. 2 : Основні галузі. 2018. 624 с.
38. Міжнародне публічне право : підручник / В. М. Репецький, В. М. Лисик, М. М. Макієвіч та ін. ; за ред. В. М. Репецького. Київ : Знання, 2012. 437 с.
39. Міжнародне право : навчально-методичний посібник / за ред. професора М. Р. Аракеяна. Одеса : Фенікс, 2019. 250 с.
40. Мельцер Н. Міжнародне гуманітарне право. Загальний курс. Київ : МКЧХ, 2021. 398 с. URL: <https://blogs.icrc.org/ua/2021/05/31/ihl-comprehensive-intro/>
41. Тимченко Л. Д. Международное право. Вводный курс. Одеса : Фенікс, 2014. 320 с.
42. Сироїд Т. Л. Міжнародне публічне право : підручник. Одеса : Фенікс, 2018. 744 с.
43. Черкес М. Ю. Міжнародне право : підручник. К. : Правова єдність, 2009. 392 с.
44. International Law: Fifth Edition. Edited by E. Malcolm / Oxford University Press. London, 2018.
45. Henriksen A. International Law: Second Edition. Oxford University Press. – London, 2019. – 384 p.
46. Chazournes L. International Law, the International Court of Justice and Nuclear Weapons / L. Chazournes, P. Sands. – Cambridge : Cambridge University Press, 1999. URL:: <https://goo.gl/W8gJeS>
47. Fifty Years of the International Court of Justice: Essays in Honour of Sir Robert Jennings / V. Lowe, M. Fitzmaurice (eds.) – Cambridge : Cambridge University Press, 1996. URL:: <https://goo.gl/rIPsuR>
48. Forowicz M. The Reception of International Law in the European Court of Human Rights / M. Forowicz. – Oxford : Oxford University Press, 2010. URL: <https://goo.gl/A1JJxJ>
49. Korotkyi Tymur. Ukraine: How Amnesty Got it Wrong. Organisation allowed fog of war to obscure legal context of active conflict. // Ukraine Justice. Institute for War & Peace Reporting 18.08.2022 URL:<https://iwpr.net/global-voices/ukraine-how-amnesty-got-it-wrong>
50. Korotkiy T. R. The Inter-Civilizational Nature of International Law in the Twenty-First Century / T. R. Korotkiy // Journal of Comparative Law. – Wildy, Simmonds & Hill Publishing, 2015. – Vol. 10, Iss. 1. – P. 263-279.
51. Lavranos N. Regulating competing jurisdictions among international courts and tribunals / N. Lavranos // Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht. – 2008. - № 68. – P. 576-621. URL: <http://goo.gl/rsp3gC>
52. Mackenzie R. International courts and tribunals and the independence of the international judge / R. Mackenzie, P. Sands // Harvard International Law Journal. – 2003. – Vol. 44. - № 1. – P. 271-285. URL: <http://goo.gl/CgNo4m>
53. Merrills J. G. The development of international law by the European Court of Human Rights / J. G. Merrills. – Manchester : Manchester University Press, 1993. URL: <https://goo.gl/HIiQYC>
54. Posner E.A. Is the International Court of Justice biased? / E.A. Posner, M. de Figueiredo // Journal of Legal Studies. – 2005. - № 34. – P. 599-629. URL: <http://goo.gl/CzueQL>
55. Rao P. The International Tribunal for the Law of the Sea: Law and Practice / P. Rao, S. Khan. – The Hague: Kluwer Law International, 2001. URL: <https://goo.gl/3eJYIL>
56. Terris D. The international judge: An introduction to the men and women who decide the World's cases / D. Terris, C. Romano, L. Swigart. – Oxford : Oxford University Press, 2007. – 73 p. URL: <https://goo.gl/FvnO0m>
57. The Statute of the International Court of Justice: A Commentary / A. Zimmermann, K. Oellers-Frahm, C. Tomuschat, C. Tams. T. Thienel (eds). – Oxford : Oxford University Press, 2006. – 1664 p. URL: <http://goo.gl/sPGiUW>